

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti és kulturális folyóirata

2016. október

XXVII. évfolyam 10. (312.) szám

Ára: 330 Ft

Sipos Loránd: Az én 56-om

Emlékezés a szabadság évére

■ Októberi lapszámunk jelentős részben a 60 évvel ezelőtt, 1956-ban lezajlott forradalom és szabadságharc emlékét idézi. Több mint fél évszázad telt el az egykor sajnálatosnak, ma már inkább dicsőségesnek nevezett októberi események óta, de még mindig nagyon sok a fehér folt 1956 történetében, az újabb kutatások tükrében számos korábbi ismeretünk pontosításra, átgondolásra szorul. Lapunk nem gondolja magáról, hogy képes volna a forradalom egyetlen „igaz történetét”, vagy akár annak bajai vonatkozásait a maga teljességében ábrázolni, ezáltal inkább apró mozaikkockákkal járunk hozzá az 1956-os tablóhoz.

E számunk képeinek jelentős része a bajai Türr István Múzeum fotógyűjteményéből származik, többségüket városunk egykori jeles fotóművésze, *Bérci László* készítette. Most közölt írásaink egy része a „magyar október” helyi előtörténetével foglalkozik, egy írás a forradalomban önzetlenül szerepet vállaló (és ezért utóbb komolyan meghurcolt) kiváló tanárember, *Kincses János* életpályát mutatja be. Néha a dokumentumok beszédesebbek, mint a történészek leírásai. Ebben a lapszámunkban két olyan dokumentumot is közlünk, amelyek adalékokkal szolgálnak 1956 helyi és regionális történetéhez, egyúttal betekintést engednek a korszak beszéd- és gondolkodásmódjába is. *Péter Árpád* írása pedig a forradalom bukása után emigrációba kerülők sorsához és magyarságuk megőrzésének módszereihez nyújt adalékokat. Az emlékév főbb rendezvényei azonban lapunk megjelenése után kezdődnek, közülük néhányra igyekszünk felhívni a figyelmet. A forradalmi tematikán túl nagyinterjút olvashatnak *Merk Zsuzsa* történész-muzeológussal (aki épp e nevezetes évben született), de visszatekintünk a mögöttünk hagyott nyár és koraősz néhány eseményére is. Sajnos ismét van, akiről már csak megemlékezni tudunk egy írás közlésével.

Bízunk benne, hogy ünnepi lapszámunkban régi olvasóink ezáltal is megtalálják kedvenc rovataikat vagy az őket leginkább érdeklő írásokat, és talán néhány meglepetéssel is szolgálhatunk. Természetesen az 1956-ra történő megemlékezések nemcsak az országban, hanem lapunkban is folytatódhatnak még, és bízunk benne, hogy ez az évforduló az esemény jelentőségéhez méltó ünneplésekkel telik.

M. J.

E SZÁMUNK TARTALMÁBÓL

- Adalékok 1956 előzményeihez és helyi történetéhez (*Kincses Zsuzsanna, Mayer János, Kövesdi Lilla és Péter Árpád írása, Gergely Ferenc és Sarlós István forrásközlése*)
- Minden történelem, a ma és a holnap is (*Merk Zsuzsával beszélgetett Mayer János*)
- Búcsú Csoóri Sándortól (*Emesz Margit megemlékezése*)
- Emlékezés Révfly Tivadarné Tóth Krisztina tanárnőre (*Bernschütz Sándor nekrológia*)
- Erdőjárás Finnországban (*Simor Katalin írása*)
- Akik megérdemelték a díszdiplomát (*Fátrai Klára beszámolója*)
- Paradicsomban az igazság (*Sándor Boglárka színikritikája*)
- Védendő védtelenek: a zöldes gyöngyházlepke (*Nebojszki László írása*)

Adalékok 1956 bajai történetéhez

Kincses János gimnáziumi tanár pályája

■ Az 1956-ot követő megtorlásoknak nem csak azok válhattak célpontjává és áldozatává, akik részt vettek a fegyveres harcokban, hanem gyakran olyanok is, akik békésen, őszinte lelkesedéssel igyekeztek hozzájárulni egy igazságosabb világ létrehozásához. A III. Béla Gimnázium egykori tanára, KINCSES JÁNOS is ezen emberek közé tartozott. Életpályája és büntetőpé-
re rendkívül tanulságos sok évtizedes távlatból is. Az alábbi íráshoz lányától, HARMATNÉ KINCSES ZSUZSANNÁtól kaptunk életrajzi adatokat és személyes emlékeket, a kihallgatási jegyzőkönyvet pedig GERGELY FERENCnek köszönhetően tanulmányozhattuk.

Kincses János feleségével, Kállay Rózssával

Kincses János 1911. szeptember 20-án a partiumi Szilágycseh településen született – a nyomozati jegyzőkönyv fogalmazása szerint – kispolgári családban. Szülőföldjét, a Szilágyságot szüleivel Trianont követően, 1921-ben volt kénytelen elhagyni. A család egy része Baján telepedett le. Felmenői között iparos, református kántortanító, gazdasztiszt és székely kismemes is található. Apja, az eredeti szakmája szerint porcelánfestő (a kihallgatási jegyzőkönyv mézeskalácsosként említi) Kneiszl János Bajára költözésük után az úri közönség által kedvelt vendéglőt üzemeltetett a mai Roosevelttéren.

Szécsényben, Hatvanban, Egerben, Nyákanizsán és Túrkevényen dolgozott, többnyire polgári iskolákban. Ezt követően előbb a néhány évig működő bajszentistváni gimnázium, majd annak megszűnése után a Bajai Polgári Fiúiskola tanára volt. Itt egészen 1949-ig dolgozott, ezt csak katonai szolgálata szakította meg. (Utolsó rendfokozata a hadseregben zászlós volt.) 1945-ben belépett a Független Kisgazdapártba, és ennek tagja maradt 1949-ig, a párt tulajdonképpen megszűnéséig, de ott funkciót nem viselt. 1947-ben a bajai pedagógus-szakszervezet titkára lett.

Az apa 1945-ben, balesetben bekövetkezett halála után ennek vezetését előbb István öccse, annak Amerikába távozása után rövid ideig édesanyja (Elekes Anna) vette át. (Kincses István letépett egy Rákosi-plakátot, ezt követően „súgták meg” neki, hogy le fogják tartóztatni, ez volt az oka annak, hogy meg sem állt São Paulóig.)

Kincses János előbb a Bajai Népfőiskolán szerzett tanítói oklevelet, majd a Szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolán és a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen (Sik Sándor tanítványaként), 1935-ben magyar-német szakon diplomázott. Bajai alkalmazása előtt póttartalékos katonai szolgálatát követően

Kialakult világnézetét, értékrendjének alapjait – Isten, haza, család – az egyre szűkülő demokráciában mind több támadás érte. Az állami alkalmazottakat 1948-ban súlyos fenyegetéssel igyekeztek rábírní, hogy írják alá a Mindszenty József bíboros-érsekre halálbüntetést követelő röpiratot. Erre igazgatója felszólítása ellenére sem volt hajlandó („nem érzem illetékesnek magam”), így hamarosan elvesztette bajai állását, és Felsőszentivánra helyezték át. Csak 1953-ban térhetett vissza a városba, a III. Béla Gimnáziumba. 1952-ben meg nősült, felesége Kállay Rózsa, a Bajai Közgazdasági Technikum tanára lett, házasságukból két gyermek született. A forradalom idején az Engels (ma: Czirfusz Ferenc) u. 14. szám alatt élt családjával egy kétszobás ingatlanban.

„A haza mindenek előtt” jelszavára hivatkozva barátaival (kb. 40 fővel) a legsötétebb kommunista időkben is megünnepelte március 15-ét. Tanítványai szerint rendkívül nagy tudású tanár, igazi úriember, az utolsó polihisztorok egyike volt, aki mindent megtett azért, hogy a legkisebb tudást is kiszedje a diákokból, megszerettesse velük a verseket. Mindezt nagyon kedvesen tette, sziporkázott az órákon. Szívesen sétált a városban, és diákjai még azt is megfigyelték, hogy a cipője mindig fényes volt. Amikor egy ideig erkölcsi bizonyítvány híján iskolában nem taníthatott, naponta délután 2-től este 7 óráig fogadta a tanítványokat, hogy családját eltarthassa.

Családját 1920-tól sorozatos lelki és anyagi megrázkódtatások érték. FKGP-tagként is egyetértett Nagy Ferenc miniszterelnökkel, aki 1946. február 7-i parlamenti bemutatkozó beszédében a demokratikus koalíció továbbvitelét, a pártharcok mérséklését ígérte. Mint ismert, Nagy Ferenc a kommunisták praktikái miatt lemondásra kényszerült. Pártjának egykori tagjait az egész országban mindenütt sikeresen szorították ki a hatalomból.

Baján 1956 októberében a budapesti események hatására tüntetések, koszorúzások zajlottak, Sztálin szobrát ledöntötték és „megüstatták”. Kincses az 1956-os eseményekbe szinte véletlenül sodródott bele. Egy tanár kollégája, a Kisgazdapártból is ismert Lehoczki Sándor javaslatára október 25-én vagy 27-én részt vett és fel is szólalt a bajai forradalmi Nemzeti Bizottság alakuló ülésén, de a bizottságba nem választották

A Déri-kertben tartott gyűlésen Kincses János beszél

be, és javaslatait sem vették figyelembe.

Október 28-án – Szabó Balázs igazgató kérésére – Fehérváry Örs kollégájával együtt részt vett azon a megbeszélésen, amelyet a város új vezetése az egykori koalíciós pártok vezetőivel tartott. Ezen a városi iskolák mintegy 30 küldöttje mellett jelen volt a városi tanács oktatási osztályvezetője, valamint a bajai pedagógusok szakszervezeti titkára, Vuity Sándor is (aki itt lemondott). A pedagógusok érdekvédelmi szervezeteként – a munkástanácsok példáját követve – megalakították a Pedagógusok Tanácsát. A tanács akkori álláspontja szerint A szakszervezet irányítását nem kívánta átvenni, feladata vagyonának őrzése; ugyanakkor a vitáik középpontjában az oktatás demokratikus megújítása, a pedagógusok forradalmi tanácsának felállítása, a vezetőkkel kapcsolatos bizalmi szavazás, az orosz nyelv oktatása, vallásoktatás, ifjúsági szervezetek

kezelésének kérdései álltak. Másnapra pedagógus nagygyűlést hívtak össze azzal a szándékkal, hogy küldötteket válasszanak a munkástanácsok közgyűlésére. Ez utóbbi a Tanítóképző dísztermében, mintegy 300 fő részvételével le is zajlott. A Biczók Sándor által levezetett gyűlésen Kincses János is felszólalt, és javaslatot tett a Pedagógusok Forradalmi Tanácsának létrehozására. Itt ismertetett elképzelése szerint a tanács személyi és bérügyekben hozhat határozatokat. Az eseményen a 15 megjelent tantestület intézményenként egy-egy küldöttet delegált a Forradalmi Tanácsba; a III. Béla Gimnázium Kincses Jánost jelölte. A 15 fős testület titkos szavazással őt választotta meg elnökének.

Már elnökként arra tett javaslatot, hogy „tekintettel a forradalmi helyzetre”, az egyes intézményekben a felülről kinevezett igazgatók és helyettesek helyett a saját tantestületük által titkosan választott személyek töltsék be a vezető beosztásokat. E javaslat alapján ténylegesen három intézményben, a Kiscsávolyi és a Szállásvárosi Általános Iskolában, valamint a III. Béla Gimnáziumban váltották le a kommunista, illetve pártonkívüli, de „elvhű” igazgatókat és helyetteseiket.

A Forradalmi Tanács összesen 3 alkalommal ülésezett, az egyikén úgy döntöttek, hogy vegye át a szakszervezet anyagi felszerelését. (A pénztári feladatok továbbra is a szakszervezet pénztárosánál maradtak.)

Kincses János másik „bűne” a november elsején a Déri-kertben rendezett tömeggyűlésen elhangzott beszéde volt. A Pedagógus Forradalmi Bizottság elnökeként szárnyaló beszédben tekintett vissza a magyarság forradalmaira, szabadságharcaira, és azt hangoztatta: „56-nak nem szabad elbuk-

nia.” Beszédét gazdagon illusztrálta kedves költőivel, Adyval, Arannyal és Petőfivel. (Adytól *A mesebeli János* és *A Hadak útja* c. vers sorait idézte.) A beszéd tartalmát változtatás nélkül a nyomozók előtt is vállalta. Ellenlábasai viszont nacionalista, sovinszta ízünek minősítették azt.

Az iskolák gyűjtést szerveztek a – részben – sztrájkoló pedagógusok és a nehéz helyzetbe került, még november 22-én is sztrájkoló munkások részére. A gyűjtés *Tölgyesi János* ötlete volt, az összegyűlt összeget (17 571,50 forintot) – Kincses Jánosnak adta át, aki november 22-én továbbadta a Bajai Asztalosipari KTSZ két, a sztrájkolókat képviselő dolgozójának.

A forradalom bukása után ez a demokratikus rendszerek nézőpontjából összességében ártalmatlannak tűnő tevékenység is elég volt ahhoz, hogy Kincses Jánost az új hatalom „a népi demokratikus államrend, a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés” büntetével gyanúsítsa meg. (Persze ténykedése a véres kommunista diktatúra viszonyait ismerve igazi bátorságra vallott, és túlzás nélkül hőstettnek tekinthető.) Fegyelmi eljárása 1957. április 17-én indult meg. 1957. július 17-én előzetes letartóztatásba helyezték, a III. Béla Gimnáziumból elbocsátották. (Ekkor fizetése 1660 Ft volt, legközelebb 1963 szeptemberétől kapott 1200 Ft-ot, amikor a kiskunmajsai Dózsa György Gimnáziumban újra alkalmazták.) Gyermekei a letartóztatásakor három-, illetve egyévesek voltak, és neki kellett volna eltartania az államosításkor kifosztott édesanyját is, aki az átélt izgalmak miatt súlyos gyomorvérzést kapott, hónapokig fekvőbeteg volt. Innentől minden súly a kényszerűségből családfenntartóvá lett feleségére neheze-

Tisztelt Olvasók!

Felhívjuk figyelmüket a **ROCKTÓBER 23.** – **HATÁRTALAN SZABADSÁG** c. rendezvényre. Az est programja: filmvetítés, zenés-irodalmi összeállítás az 1956-os forradalom tiszteletére, borkóstoló, a MIKLÓS GYURI ÉS A GITÁREST BAND (Kozosvár), valamint a BAD TIMES zenekar ünnepi koncertje. Az esemény tiszteletére a helyszín egyedi köntösbe öltözik.

Időpont:

2016. október 22., 19 óra

Helyszín: Baja, Armstrong söröző

Bővebb információkért figyelje a hirdetéseket!

dett. Lánya néhány emlékfoszlányt őrzött meg a letartóztatás idejéről: „Éjjel – ahogy a nagykönyvben meg van írva – zörgetik az ablakot. Szüleim halk suttogó beszéde (...) Paula néni ölében ülök, az asztalnál Nagymama, az ajtóban magas, szikár rendőr. Apu barna aktatáskába rakja sietős mozdulatokkal a legszükségesebbeket. Valaki sír. (...) Nagy jövés-menés a Nagymama szobájában. Ki-kijön valaki aggódó arccal. Baj van, érzem.”

Bírósági tárgyalása 1958. május 8-án zajlott. A kecskeméti megyei bíróság bűnösnek találta a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntetésében, és egy év nyolc hónap szabadságvesztésre, két év internálásra, 400 Ft vagyoneklobzásra, illetve 946,80 Ft büntügyi költség megfizetésére ítélte. (Eredetileg a büntügyi költségnek csak a fele terhelte volna, de rásózták a vele együtt vád alá helyezett, de utóbb felmentett kollégája költségét is.) Főbüntetését másodfokon egy évre mérsékelték. Az indoklás szerint a vádlott részt vett az október 26-i felvonuláson, a Pedagógus Tanács megalakításában, a Pedagógus Forradalmi Bizottság elnöke volt, átvette a Pedagógus Szakszervezet hatáskörét, igazgató- és igazgatóhelyettes-választásokat tartatott iskolánként, „lázító” beszédet mondott a Déri-kertben, a tantestületekben november 4. után is gyűjtést szervezett a sztrájkolók megsegítésére. E vádak tagadni nem lehetett, Kincses a saját védelmében egyik kihallgatásán a következőket hozta fel: „A SZU SZKP XX. kongresszusán hozott elvi határozatok igen fontos közléseket tartalmaztak a személyi kultusz, az osztályharc, a kommunizmusba való átmenet, a szocialista törvényesség értelmezésével kapcsolatban. Hazánkban is ennek nyomán jelentős események kezdtek kibontakozni [...] Ezek az események tudomásom szerint kommunista vezetéssel és irányítással történtek. Baján is pl. az értelmiségi ankétot a kp-i vezetőség egyik póttagja vezette. Az volt a hiedelmem [...], hogy hazánkban a XX. kongresszus elveinek megvalósításában az ellenzék párton belüli akadályokat gördít. Az októberi események kibontakozásának okát részben ennek az ellenzéknek a makacosságában véltem felfedezni. [...] Azt hittem, hogy a nemzetközi szocializmusnak egy új szellemű áradása kezdődik hazánkban, mely azonban nem jelentené a szocialista táborból való kiszakadást. Én ennek tudatában tevékenykedtem, nem akartam semmiféle tőkés-nagybirtokos rendszert.” Ezek a szavak is igazolják azt a róla kialakult képet, hogy jóhiszemű, idealista, érzékeny ember volt,

aki nem számolt az emberi gyarlósággal és rosszindulattal. Védekezésében elhangzott érveiből azonban nem következik, hogy Kincses János a kommunista rendszer vagy akár annak megreformált formájának elkötelezett támogatója lett volna. (Nagy Ferenc egykori híveként a többpárti, kispolgári és paraszti rétegre támaszkodó polgári demokrácia volt az ideája 1956-ban is.) Sokkal inkább arról lehet szó, hogy úgy érezte, ha mindazon eseményeknek, amelyek miatt őt felelősségre vonták, meggyőződéses kommunisták is részesei voltak, akkor ezek megítélése is hasonló lehet.

Amiről viszont az ítélet nem szól: a másodrendű létről, az „árnyról”, amelytől sem ő, sem családtagjai nem tudtak szabadulni évek múltán sem. Az eljárások idején sok volt az intrika, a rágalmozás más pedagógusok részéről is. (Kincses ellen készült is egy beadvány, amely arra figyelmeztet, mekkora veszélyt jelent az, ha „különböző politikai okokból az iskolából kizárt személyek tanítják a középiskolásokat”.) A Bajai Járás V.B. 1957. március 1-ji felhívása szerint „a pedagógusokat nem vehetjük egy kalap alá”, de kérjük őket, hogy a népidemokrácia-ellenes tevékenységet folytató pedagógusokat közönsésként ki maguk közül – ezzel Kincses Jánosnak is szembesülnie kellett. Még az sem segíthetett rajta, hogy bátyja (Kincses Ferenc) ebben az időben a Tanítóképző igazgatója volt. (Utóbbi azonos nevű fia lett később Baja városi tanácsának elnöke.)

Kincses János szabadulása után eleinte erkölcsi bizonyítvány híján csak magánórákat tarthatott, majd 1964 szeptemberétől a Bajaszentistváni Általános Iskola és Gimnáziumban tanított, hat évvel nyugdíjazása előtt a Bajai Központi Fiúiskolába helyezték át. 1970-ben rehabilitálták. 1990. január 1-jén halt meg Baján. Sorsa azt példázza, hogy lehetett valaki bármilyen tisztességes, jóhiszemű, senkinek ártani nem akaró ember, ha a forradalom alatt társadalmi szerepet vállalt, könnyen válhatott a megtorló gépezet áldozatává. Kiállását a demokrácia megvalósulásáért a saját lehetőségei szerint élete fő művének tekintette, így a zaklatások ellenére nyugodt lelkiismerettel élt, mert úgy érezte, „megtettem, amit megkövetelt a haza”.

(Az írás az alábbi dokumentumok és kiadványok felhasználásával készült: *Kincses János és Kincses Jánosné feljegyzései, dokumentumok*, Gergely Ferenc: *Baja, 1956*, Balogh Margit: *Szabaddalbon fogolyként*, Vida István: *Nagy Ferenc miniszterelnök*, Albertné Zombori Katalin: *Forradalom és megtorlás a Bács-Kiskun megyében lezajlott tanár- és diákperek ügyében*. Külön köszönet Pastrovics Arankának, aki lendületet adott, s akinek szívügye volt, hogy szeretett osztályfőnökének emléke ne merüljön feledésbe.)

Harmatné Kincses Zsuzsanna –
Mayer János

Kincses János feleségével és gyerekeivel 1960 körül

Kedves Olvasóink!

Felhívjuk figyelmüket, hogy az *Oratóriumi esték* következő rendezvényén a Mária-enciklopédia, Kalocsa, 1950 Forráskiadvány és adattár c. kötetet mutatják be. A könyvbemutató vendégei: *Lakatos Andor*, *Lakatos Adél* (levéltárosok, Kalocsai Főegyházmezei Levéltár), *Kothencz Kelemen* néprajzkutató (Türr István Múzeum, Baja).

**Időpont: 2016. október 21.
18 óra, helyszín: Baja,
Szent Antal
(ferences) templom**

A bajaiak mindennapi kenyere a Rákosi-korszakban

■ **Kövesdi Lilla júniusban érettségizett a III. Béla Gimnáziumban. Alábbi dolgozatával 2015-ben szerepelt a Tudományos Diákkörök Országos Konferenciáján, ahol helytörténet kategóriában nagydíjat nyert. Részben e sikerének köszönhetően idén a városban elnyerte Az Év Diákja kitüntető címet is. A dolgozatot szerkesztett változatban közöljük. (A szerk.)**

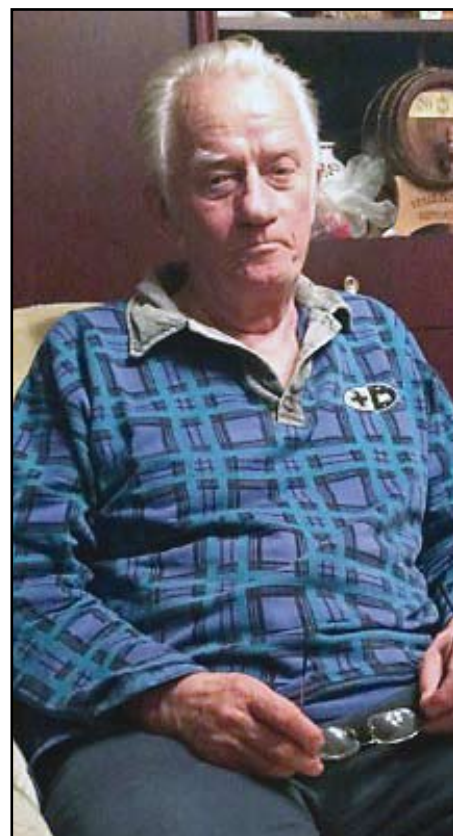
A kenyér – minden bizonnyal – egyidős az emberiséggel, egyik legfőbb táplálékunk. Hazánk termőföldjein kiváló minőségű, magas sikértartalmú búzát lehet termeszteni, és ebből kiváló minőségű liszt és kenyér készíthető. Ez az életet jelentő eledel mindig is a bőséget, jólétet és a termékenységet szimbolizálta. Nem csoda, hogy hagyományok is fűződnek hozzá: az esküvő után az ifjú párnak kenyeret és sót kínálnak – ez jelképezi, hogy most már ketten osztoznak a javakon, és kifejezi a jókívánságot is: mindig legyen mit enniük. „Mindennapi kenyereinket add meg nekünk ma...” – kérjük legismertebb imádságunkban, a Miatyánkban. A kenyér számos szólásunkban (*Ha te nem volnál, meg a kenyér! Úgy kell, mint egy falat kenyér. A maga kenyéréen van.*), közmondásunkban (*Könnyű élni, csak kenyér legyen. Sok darab kenyeret kíván egy esztendő. Keserves ott kenyeret sütni nyers fával, ahol liszt nincsen.*) is előfordul, gyakran e táplálék létfontosságát kiemelve.

Írásomban a bajaiak mindennapi kenyérének egy szeletét mutatom be: a Bajai Kenyérgyár Községi Vállalat 1950-53 közötti, Rákosi-korszakbeli kialakulását, helyzetének változásait levéltári források, *Firányi Ferenc – Verli György – Werli István Bajai pékhistoriák* című kiadványa, illetve a szerzőhármas egyik tagjával, *Verli György*-vel – aki már 1949-ben, az államosításkor a szakmában dolgozott, majd 1970-től a Baja és Vidéke Sütőipari Vállalat vezetőjeként tevékenykedett – folytatott beszélgetés alapján.

A II. világháború az országot, így természetesen Baját is kimerítette. A város felszabadulása, 1944. október 20. táján egyebek mellett jellemző volt az élelmiszer- és liszthiány. Így a mondás: *Keserves ott kenyeret sütni nyers fával, ahol liszt nincsen* a szó szerinti értelmében is igaz volt. A lakosság ellátását a kimerült országban a jegyrendszer bevezetésével igyekeztek legalább minimális szinten biztosítani. A névre szóló jeggyel – nem kevés sorban állás árán – 1949 szeptemberétől napi 20 dkg kenyérhez és havi 5 kg liszthez lehetett hozzájutni. 1950-ben a nehéz fizikai munkát végzők napi kenyér-fejadagját 45 dkg-ra emelték.

Ebben a szűkös, ínséges időben a háborúból visszatért két péklegény, *Szikinger János* és *Pintér Imre* kezdeményezte 1948 márciusában a Bajai Sütőkisiparosok Termelőszövetkezetének megalapítását, megteremtve ezzel a későbbi kenyérgyár alapját. Az ötlet, a szövetkezetbe tömörülés fölvetése célszerű volt: mivel egyiküknek sem volt magánpéksége, péklegényként ebben az ínséges időben aligha tudtak volna másként érvényesülni. A városvezetés – természetesen hitelre – lisztet utalt ki a szövetkezet számára. Először csak a Zrínyi utcai *Szegi István* péksége csatlakozott a szövetkezethez, de így is elkezdődhetett a kenyérsütés. 1949 elejére még további négy pékség – *László László* (Madách u. 32.), *Bogner Ferenc* (Kunfi Zs. u. 10.), *Vancsura Pál* (Marx tér 6.), illetve *Nacsa Sándor* (Zrínyi u. 1.) péksége – tartotta hasznosnak a szövetkezethez csatlakozást.

A különböző üzemek egyesülése nagyon is illeszkedett a korszak egyre erőteljesebben szovjet mintát követő ideológiájához. Az 1948 júniusában megalakult Magyar Dolgozók Pártjának gazdaságpolitikája két fő célt tűzött ki: az iparosítást, s ezen belül mindekenélőtt a nehézipar fejlesztését, valamint a mezőgazdaság tulajdonviszonyainak megváltoztatását, a kollektivizálást. Mivel az állami tulajdont a magántulajdonnál magasabb rendűnek tekintették, az államosítás minden ágazatban érzékelhető volt. Aki mégis ragaszkodott üzletéhez, műhelyéhez, földjéhez, az a rendszer ellenségévé vált. Így nem meglepő, hogy 1950 után bajai viszonylatban már nem találtam magánpékségekre vonatkozóan adatot. 1948. december 28-a, azaz a 10 munkásnál többet foglalkoztató iparvállalatok államosítását elrendelő törvény után a városban működő összes, azaz mind a 33 pékség állami tulajdonba került, így jött létre a Bajai Kenyérgyár Községi Vállalat, amelybe kényszerűségből a Bajai Sütőkisiparosok Termelőszövetkezte is beolvadt. Ezután már csak olyan szakmabeli magánszemélyekről beszélhetünk, akik piacra ugyan nem termeltek, de meglévő felszerelésükkel bérsütést vállaltak; 1952-ig Baja három városrészében: Alvégen, Kiscsávolyban és Szentistvánon is található erre példa.

A bajai pékek doyenje, Verli György

A levéltári anyagokból kiderül, hogy a Bajai Kenyérgyár Községi Vállalat indulásakor, 1949. december 12-én 64 dolgozót foglalkoztatott. A vállalat megkapta, átvette a Bajai Sütőkisiparosok Termelőszövetkezetének és a magánpékségeknek teljes felszerelését, vagyonát. A cég élére egy szakképesítéssel nem rendelkező pártember, *Bisztriczki Károly* került. Mellette ún. művezető tevékenykedett, aki hozzáértő, kimondottan jó szakember volt. Baján a legismertebb művezető 1950-54 között *Németh János* volt, akit a városban sokan *Németh Józsiként* ismertek. Ebben az időben a vállalat legnagyobb és legjobban működő telephelyeként a Madách u. 32. szám alatti *László László* volt tulajdonos által irányított pékséget tartották.

1952 fordulatot hozott a vállalat életébe, hiszen január 1-jén Kecskeméten megalakult a Bács-Kiskun megyei Sütőipari Vállalat Központja. A központosítás struktúraváltozással járt: a bajai járás 21 községének pékségét ekkor csatolták a vállalathoz, illetve ekkor készült el a Bajai Sütőipari Vállalat alapító levele. A vállalat élén is személycsere történt. 1953-ban a központi irányítás még erőteljesebb lett a kecskeméti székhelyű Sütőipari Tröszt megalakulásával.

A bajai vállalat ekkorra már alig bírt döntési jogkörrel, például egy péklapat beszerzéséhez is tröszt engedély kellett.

A korszak jellemzője volt a tervutasításos rendszer: az Országos Tervhivatal határozta meg ötéves ciklusokban a gazdaság fejlődésének ütemét és irányát. Az első öt-éves terv 1950-től lépett érvénybe, így nem csoda, hogy a vizsgált dokumentumokban gyakran találoztam terv- és tényszámokat összesítő és összevető táblázatokkal. Természetesen a kenyérgyár működését is meghatározta a tervhez való igazodás, ez a jövedelmezési mutató, illetve az önköltség és önköltségsökkentés két csoportjában figyelhető meg. Igyekeztek például takarékosabban bánni a tüzelőanyaggal és a liszttel. A központi norma 1 mázsa kenyér sütéséhez 72,5 kg lisztet írt elő. Ezt csökkenteni tudták adalékanyag, például burgonyapor hozzáadásával. Ennek az adalékanyagnak az előállítására külön üzemegységet is létrehozottak, itt nőket alkalmaztak. A lisztta-
karékosság azonban – természetesen – a minőség romlását eredményezte.

Az előírt tervek teljesítéséhez hozzátartoztak a munkaversenyek. Folyamatos összehasonlításokkal, állandó kimutatásokkal igyekeztek a dolgozókat a terv teljesítésére serkenteni. Elmaradásuk a normától vagy a norma túlteljesítése a bérükben is megmutatkozott. A munkaversenyekről szóló jelentésekből látható a politika beszűrődése a gazdaságba: számot kellett adni arról, hogy kilenc párttag, illetve két tagjelölt van a dolgozók között; hogy van a gyárban él-munkás, ahogy mondták: sztahanovista; hogy öt brigádba tömörülnek a foglalkoztatottak, és hogy ketten tagjai a Magyar Nők Demokratikus Szövetségének.

Mai szemmel nézve meghökkentőek voltak a gyár higiéniai viszonyai. Rendszeresen előfordult, hogy a kenyérben idegentestet, például csavart, kavicsot találtak; a gyártó helytől nem különült el a mosdó- és öltöző-helyiség. Az üzem felszereltsége is nagyon szerény mértékű volt. Kezdetleges gépeket, kiflisodró és tésztaosztó gépeket használtak, minden mást kézzel készítettek. A legkorszerűbbként emlegetett László László üzemében használtak elsőként dagasztógépet és gőzkemencét. A kenyérgyár többi üzemére a kézi dagasztás és a fatüzelésű kemencék voltak jellemzőek. A Verli Györggyel folytatott beszélgetésem során fény derült egy olyan bajai találmányra, amit itt helyben már az 1950-es években használtak, majd később országosan elterjedt a sütőiparban: a Cvetko-féle olajtüzelés. „Az olaj-levegő porlasztásos-elven működő kemencében a felmelegített olajpárát égették el, ami a

Munkaverseny eredmény jelentés.	
1./	Az üzem neve: BAJAI KENYÉRGYÁR.
2./	Dolgozók létszáma: 53 fő.
3./	Férfi dolgozók létszáma: 51 fő
4./	Női " " " " 2 "
5./	Hány és milyen felajánlás történt eddig: lisztanyag felhasználásán az eddigi 72,5-fajlagos lisztfelhasználást 70-re csökkentjük minőség terén a Kongresszusi eredményeinket 0,5 %-al fokozzuk, lejt terén a termelésünk 0,1%-ra csökkentjük.
4./	Hány dolgozó áll egymással páros versenyben: 42 fő.
5./	Női páros versenyben áll: 2 fő.
6./	Hány brigád van: 5.
7./	Hány tett felajánlást: 5.
8./	Hány van brigád versenyben: 5.
9./	Az üzem mely üzemekkel áll versenyben: Bács-Kiskunvármegye valamint Kiskunvármegye.
10./	Hány párttag van: 9. /2 tagjelölt/
11./	Hányan vesznek részt a munkaversenyben: 9 fő.
12./	Hányan tettek felajánlást: 9 fő.
13./	Hány M.N.D.SZ. tag van: 2 fő.
14./	Hányan tettek felajánlást 2 fő.
15./	Hányan vesznek részt a munkaversenyben: 2 fő.
16./	A felajánlás Ft-értéke a fentieket figyelembe véve 571.-Ft.
17./	A felajánlást teljesítők közül új felajánlás nem történt.
18./	A felajánlásokat és a versenyeket tudatosítva üzemi röppályán és másakokonként-politika felvilágosító munkával-továbbá

A

megfelelő hőmérséklet befűvását tette lehetővé. Abban az esetben, ha nem volt tiszta a befűvés, akkor olajat is fűjt be, ami érződött a kenyéren” – magyarázta Gyuri bácsi.

A maihoz képest csekély volt a termékválaszték, mindössze kétfajta kenyeret sütöttek: fehéret és félbarnát; a péksütemények kategóriájában: tejes kifli, zsemle, percc, fonott kalács, briós szerepelt a kínálatban. A kenyeret lovas kocsikkal, a péksüteményt hátikosárban kerékpárral szállították a népboltokba, a kórházba és a városban működő négy laktanyába.

A bajai üzem részlegeiben két műszakban dolgoztak napi nyolc órában, és folyamatos termelés volt jellemző. A sütőipari dolgozókat átlagosan 2 forint 50 filléres órabérral alkalmazták.

Kutatásom során több beszállító malom – például a Bácsbokodi Hengermalom vagy a Kiskunfélegyházi Villany Malom – nevére bukkantam, a jövőben érdekes és érdemes lenne e kenyérgyár beszállítói hátterét, ezen malmok sorsát is felderíteni.

Kövesdi Lilla

A

Sz. Sándor kalocsai pedagógus „Önvallomása” 1956 őszi tevékenységéről

■ **Október 23. (szerda)** Reggel bekapcsolva rádiómat, értesültem az eseményekről: „Fasiszta bandák megtámadták középületeinket...” Megdöbbenek nevelőtársaim (Sz. Sándor a helyi Középiskolai Fiúkollégium igazgatója volt) és az ifjúság, mert valamilyen békés továbbfejlődést, kibontakozást vártunk. Egész nap a rádiót hallgattuk. Az iskolában sietve jöttünk ki az órákról, hogy mi az újabb hír. Általában nyugodt volt a hangulat, miután a rádió bejelentette, hogy Kádár János a Párt új első-titkára, s Nagy Imre a miniszterelnök. Dél előtt tizenegy óra felé telefonált értem Zs. járási tanácselnök, hogy menjek fel hozzá. Amint felértem, elmondta, hogy az a gondolat merült fel, hogy a városi és a járási Hazafias Népfrentbizottság küldjön üdvözlő táviratot Nagy Imrének és Kádár Jánosnak. Én visszasiétem az iskolába órára, utána következő tízpercben készítettem egy vázlatot a távirat szövegére vonatkozólag. Ez az üdvözlést tartalmazta – a népünk ellenségei által felbujtott gyűjtogatók és gyilkosok elítélését, s arra kérte a címzetteket, hogy a rend és a nyugalom helyreállítása után népünket erős kézzel vezessék a szocialista demokratizmus útjára – s végül, hogy önhibáján kívül ifjúságunknak biztosítsanak kegyelmet. Valamennyit késtem. Az összejöttek (súlylál a városi bizottság jobban előtalálható tagjai) idegesek voltak. K. Zoltán tanár vette kézbe a vezetést, vita alakult ki, végül nem az én tervem szerint készült el a távirat. Pontos szövegére már nem emlékszem. Legjobban az lepott meg, hogy itt már éles hangok hallatszottak a szovjet csapatok kivonását kívánandó. Pl. B. városi ügyész is.

A nap további részében viszonylag nyugodtan telt el (sic!), emlékezetem szerint különösebb esemény nélkül.

Október 24. (csütörtök)

Emlékezetem szerint ez a nap is a rádióhallgatással telt el, különösebb esemény nélkül.

Du. meglátogatta az intézetet K. József párttitkár és Sz. Lajos párttitkár. Érdeklődtek az ifjúság hangulatáról. Megnyugtattam őket, hogy az ifjúságunk kézben van. Később az ÁVH-tól jött két fő érdeklődni, s kérni, hogy a Szovjet Emlékmű környékét biztosítsuk. Személyesen mentem ki két diákkal, s értesítettem a gimnáziumot is, hogy délutáni órát ne tartson, hogy így az ifjúság mielőbb hazamehessen.

Október 25. (péntek)

Számomra ez volt egyike a legnehezebb napoknak. Ebéd közben telefonhoz hívtak.

A Béke (ma: Szentháromság) tér a forradalom napjaiban (Bérci László felvétele)

A jár. Pártbizottság arra kért L. N. István igazgató kartársammal együtt, hogy autót küld, s azonnal menjünk a pártbizottságra. Ott már igen népes együttes volt, valamilyen vezető emberek. Arról folyt a vita, hogyan lehetne megszervezni a városi forradalmi tanácsot. Úgy döntöttek végül, hogy valamennyi vállalatnál legyen benne valaki. Elnökül engem is emlegettek, végül A. Géza, a városi HNF. Bizottság elnöke személyében egyeztek meg. A tagokat kiértesítették (a távollévőket). Én Cz. Imre kartársat értesítettem az előzetes megegyezés szerint. Utána hazafelé indultam. A rendőrség előtt ért utol a pártbizottság autója, amelyben N. József ment értesíteni K. Zoltánt, akit ugyancsak a forradalmi bizottságba jelöltek. Kért, hogy mutassam meg a lakását. Én a Technikumba kísértem. Utána ő gépkocsin hazavitt. Még meg kell említenem, hogy a fenti gyűlésen – emlékezetem szerint – N. József hirdette ki, hogy a címereket és a vörös csillagokat az intézmények, vállalatok vegyék le, nehogy provokációt eredményezzenek.

Este 6-ra volt összehívva (sic!) a városi forradalmi bizottság alakuló ülése. Nehezen gyülekezett a nép. Végül bevonult egy igen vegyes csoport is. Az érkezőket A. Géza vezette. E gyűlésen közfelkiáltással jelöltek már, nem az eredeti terv szerint. De még a tanácselnök-helyettes, T. L. és a városi párttitkár, K. József is bekerült.

Gyűlés közben hívtak telefonhoz. A helyettesem beszélt igen izgatottan, hogy

a DISZ-től vannak ott, hogy az intézet vonuljon fel! Közben értesítés jött, hogy bajai fegyveresek érkeztek, s keresik az ifjúságot. Mindkét jelenlévő párttitkárt megkérdeztem, mitévők legyünk? Nem tudtak dönteni. Végül azt mondták, menjek gyorsan haza, és belátásom szerint cselekedjek – lényeg, hogy az ifjúságot megvédjük. Hazasiétem. Otthon már a DISZ-küldöttek és a nevelőim vártak. Közölték, hogy hívták már a pártokat, rendőrséget, de érdemlegesen nem tudtak sehoh sem beszélni. Én a ki nem vonulás mellett voltam. Mikor azonban a bajai fegyveresek a ház elé érkeztek, illetve a szomszéd ház előtt szálltak ki, nevelőimmel úgy döntöttünk, hogy kivonulunk, mert fegyveresekkel szemben ellenállni nem tudunk, s az ifjúság is a kivonulás mellett van. Elindultunk, a bajaiak megszakítottak bennünket. Előzetes megbeszéléshez híven sikerült őket leráznunk. Mire a Hunyadi János utcához értünk, már folyt a Szovjet-Emlékmű ledöntése. Bár a mellettünk csellengő bajaiak azt kívánták vonuljunk oda, – ezt megtagadtam, s a gimnáziumba vonultunk. Ez volt a terv. Ugyanis városszerű épületben szerettem volna az ifjúsággal kivárni, míg a felvonulások elülnek. Sajnos a gimnáziumot zárva találtuk. A börtön felé nem mehettünk, visszafelé nem volt tanácsos. Tehát úgy döntöttem, hogy a legrövidebb – és jelenleg sötét, néptelen úton haza! A fiúknak ezt mondtam: Fiúk, ebből semmi jó ki nem néz. Aki okos ember, utánam, haza! Fiaim egy szálíg velem tartottak. Közben

pár fiatal tanár is csatlakozott hozzánk, s így oldalról nem tudott senki beállni. Visszatérve rövid ünnepség volt, mivel az utcai főépületre egyelőre nem akartuk felengedni a fiúkat. M. János tanár mondott kb. 5 perces beszédet, majd én szóltam az épület biztosításáról, megszervezve az őrseget, avval az utasítással, hogy senki idegent be ne engedjenek, ha csoport érkezik, nekem és a tanároknak szólni. – Az ifjúság továbbiakban – a következő napokban is hallgatott ránk. Állandóan közöttük tartózkodtunk. Éjszaka a városban több irányból lövöldözés volt. Megemlítem még, hogy a bajaiak valamennyi kollégium kivonulását végül is kikényszerítették. – Két fiatal gimnáziumi tanárt megkértem, hogy ezentúl legyenek nálunk a nevelők kiegészítésére, s aludjanak is bent. B. Jenő és K. György kartársak voltak ezek.

Október 26. (szombat)

Dél előtt az iskolában órákat tartottunk. Értesítés jött, hogy minden intézet pár főt (pedagógust) küldjön a tanácsházára, valamiféle újabb tanácsalakulásra. Mivel a helyettesemet értesíteni nem tudtam, magam mentem az intézettől a gimnázium igazgatójával és G. tanárnővel. Az igazgató ekkor értesített, hogy másnap de. 10-kor az egyház diákmisét akar tartani. Én kijelenttem, hogy ez az időpont ütközik a diákokthon napirendjével, s az ifjúság nem mehet el. – A gyűlést végül a Kultúrház elé vonultatták. Ott G. István kartárs ismertette a követeléseket. A hangulat igen zajos volt, kiábrándító, néha pártellenes. A gyűlést nem sokkal a kezdete után otthagytam, visszamentem az iskolába.

Délután az ifjúság szinelőadáson vett részt, ahonnan katonai készültség hozta haza őket – mivel a karhatalom 6 órától kijárási tilalmat rendelt el. – Estére a tanítóképző tüntetést szervezett, de a kimenési tilalom miatt ez elmaradt.

Okt. 28. (hétfő)

Vagy ezen, vagy a következő napon de. kb. 9 körül történt, hogy S. János tanár felhívott telefonon, hogy be akarnak páran jönni hozzánk. Tiltakoztam, mondván, hogy gyülekezési tilalom van, s különben is mi értelme ennek. Pár percen belül a technikumból ájtettek vagy 6-8-an (S., K., M., K. stb.). Később érkezett – az ezekben a napokban kérésemre nálunk tartózkodó – B. Jenő és K. György. – Nagyon izgatott hangulatban volt az előbbi csoport. Engem, mint a HNF jár. Bizottságának elnökét formálisan letoltak, hogy izgalom van a városban, nyugtalanság, miért nem tesz a NF valamit. Én elmondtam nekik, hogy ez nem az én dolgom, hanem a városi HNF bizottságé,

A tüntetők útban a Vaskúti úti laktanya felé (Bérci László felvétele)

s főleg a pártszerveké, a tanácsszerveké. Ők kijelentették, hogy készséggel segítenek ebben, bár az összes vezetőről erős bírálatot nyilatkoztak (rólam is). Közben betoppant N. József párttitkár. Én az érdekelteket összehoztam vele, hogy neki mondják el a sirámokat (pl. a lövés kivizsgálására alakuljon bizottság, stb.) Itt ugyancsak elhangzott a vezetők bírálata. – Én – mivel a fiúk itthon voltak, kimentem e kb. 10 perces beszélgetés alatt. Többen állították, ahogy utólag emlékezem rá, bírálta Zs. Károlyt (ezen különben nem lepődtem meg, mert tudtam, hogy nincsenek jó viszonyban). Én is kijelentettem, hogy Zs. Károly néha önkényes (ezt Nagy J. közlésére építettem) sztálinista. N. József közölte velünk, hogy nem ér rá, csak beugrott, de szeretne elbeszélgetni a fiatalokkal ezekről a kérdésekről, s keressék fel délután a pártbizottság épületében! Ezen én nem vettem részt, mert a továbbiakban – egészen a járási Nemzeti Bizottság alakulására történt meghívásomig, nem hagytam el a diákokthont. Az iskolában e napon tanítás nem volt.

Október 29. (kedd).

Emlékezetem szerint ezen a napon különösebb esemény nem történt.

Október 30. (szerda) De. 9 óra tájban felkeresett N. József és Szabó Lajos, a járási pártbizottság titkárai. Közölték velem, hogy kormányrendelet van a Nemzeti bizottságok megalakítására, s a megyei tanácsból itt is az anyag Zs. Károly járási tanácselnökénél. Szabadkoztam, hangsúlyozva, hogy igen bonyolult a politikai helyzet, s nekem soha nem voltak politikai ambícióim. N. József viszont azt mondta, hogy én hangsúlyoztam mindig, hogy áldozatokra vagyok képes a járásért. Elmondtam, hogy a megyei Nemzeti

Bizottságot is a megyei Népfrent Bizottság szervezte meg. Végül beleegyeztem. Együtt elmentünk a járási tanácsra. Zs. Károly megmutatta a megyei anyagot. Én azonnal megjegyeztem, hogy benne van D. és D-os elvtárs is. – Utána négyesben összeállítottuk, hogy kiket hívunk meg. Az volt az elképzelés, hogy a községi Népfrent Bizottságokra támaszkodunk, hogy így a kézben tartás biztos legyen. (Sajnos, az előző napokban a HNF titkárunk lemondott, így egyes községekből idegen (sic!) jöttek be, s ez zavart okozott.) Miután megegyeztünk abban, hogy kiket kell meghívni (a négy baloldali párt képviselőit is) Zs. Tanácselnök értesítette ki a falvakat, N. J. biztosította katonai alakulatok és tanács útján a gépkocsikat. Sz. Lajos és én a meghívókat készítettük el. Közben rövid időre ott tartózkodott M. István a jár (sic!) pártbizottságtól és K. Gyula is. Telefonálgatás elején említette Zs. Károly, hogy a jár. Tanács apparátus forradalmi bizottsága megalakult, de már szólt nekik, hogy ne gyülekezzenek, hanem menjen a munka. – Közben a meghívókkal készen lettünk, s én elindultam a városi tanácshoz, mivel telefonon R. Andrással nem tudtam megbeszélni, hogy a 3 másik párt kiket küld, tekintve, hogy ő csak a saját pártját ismerte (én meg egyet sem az MDP- kívül). Miközben készülődtem, már odakint tömegmozgás volt hallható. Gyanút még nem fogtam, kerestem B. gépkocsivezetőt, hogy vigyen el a városi tanácsig. Tőle kérdeztem, hogy miért mászkálnak erre ilyen sokan. Ő közölte, hogy Zs. Károlyt most váltották le, s ő csak később tud jönni. Erre én gyalog mentem át. Ott már tartott az ülés, de R. és B. mégis csak megtudakolták a szükséges neveket. Visszaérve a járáshoz tudtam meg,

hogy Zs. lett az új tanácselnök. Közben B. szds., a nemzetőrség parancsnoka minden fegyvert és löszert összeszedett.

Ebéd után visszajöttem N.J., Sz. Lajos, Zs. és a meghívottak is hamarosan jöttek. Kb. 1/2 5-5 körül kezdődhetett a gyűlés. Én mondtam bevezetőt, melyben a pesti eseményeket szabadságharcnak, résztvevőit hősöknek neveztem (s mikor Nagy J. e célból oldalba lökött), 2 perc felállást javasoltam. Bevezetőm után ismertettem a megyei bizottság követeléseit, a megalakulásról kiadott anyagot. Utána – hosszabb formális vita után – megejtettük az elnökség megválasztását. Egy v. két szavazat többséggel engem választottak elnökké. Utána hozzászólások következtek. Ezek feljegyzésére B. Sándort, a jegyzőkönyv vezetésére pedig F-nét kértem fel. A jegyzőkönyv a gyűlést általában pontosan tükrözi. Ennek alapján (e két szó áthúzva) A felszólalásokat az alakulás után az elnökség megszürtte, s ezt a jár. Tanács lesokszorosítva valamennyi községi bizottságnak megküldte. (Már ekkor sok helyen a falvakban a legkülönbözőbb bizottságok működtek öntevékenyen. Így történt meg, hogy az igazi bizottság az általunk meghívott országgyűlési képviselőt nem engedte be.)

E nap délutánján a diákotthonban a helyettesem helyettesített. Kb. 9 óra tájban érkeztem haza. Közölte velem, hogy az iskolák pár nap szabadságot adtak, s ő a gyerekeket – akiknek nem volt járművük – el is engedte. Közölte még, hogy 2 fiú délután valami ifjúsági memorandumot megfogalmazó gyűlésen volt. Egyiket a gimnázium, másikat a tanítóképző jelölte ki. Közölte, hogy elengedte őket, mivel az iskola jelölte ki őket. A gyűlés – közlése szerint – a technikumban volt, kb. 16 fő vett részt, mint a gyerekek elmondják, s őket bízták meg a határozat megszövegezésével! A gyerekekkel már nem tudtam beszélni, mivel hajnalban elutaztak ők is pár napra haza. (C. Imre

A tömeg a Déri-kertben tartott gyűlésen (Bérci László felvétele)

kartárstól tudtam meg később, aki a kefelevonatot látta, hogy ez az írás követeli a képző sztálinista tanárainak eltávolítását.)

November 1. (csütörtök)

Késő délelőtt bementem a járás (ez a mondat töredék áthúzva GF.). Reggel kb. 7-8 óra tájban felhívott telefonon K. Gyula, a járási tanács oktatási osztályának vezetője, hogy az éjjel házkutatást tartott a nemzetőrség náluk, s úgy rendelkezett, hogy házi őrizetben maradnak. Azonnal felhívottam K. Zoltánt a városi tanácsnál, tiltakozva a dolog iránt. Ő kijelentette, hogy elintézték a megyével, s a járási Nemzeti Bizottságnak nincs alárendelve a városi bizottság. Dr. L. István hasonlóképpen vélekedett! K. Gyulával kapcsolatban az intézkedéseket mégis megszüntették.

Késő délelőtt bementem a járáshoz. Ott találkoztam K. Gyulával is már. Zs. kérte be az osztályvezetőket, mert délután gépkocsival kiment a falvakba, s azt kérdezte meg tőlük, hogy az egyes reszortok legfontosabb dolgaiban mit mondjon. Utána megpróbáltam telefonon érintkezésbe lépni a bajai AKÖV-vel, hogy a buszforgalom másnap induljon meg. Ez a beszélgetés délelőtt nem sikerült.

Délután hosszú idő után végre sikerült, de azok tagadó választ adtak, okok meg nem mondva. (sic!) Ugyancsak délután látogatott meg S. Emil, a gimnázium igazgatója, s közölte, hogy a városi bizottság az igazgatók tömeggyűlésen való újráválasztását határozta el. Az egyes pedagógusok leváltását, s a végrehajtásra B. Károlyt, a városi tanács okt. csop. vezetőjét utasította, akivel este találkoztam, s elmondta a dolgot. A személyi kérdések felvetését helytelenítettem.

Ebéd után a városi tanácsnál sokat beszélgettem L. István dolgozóval és N. Ferenccel, akik előtt kifejtettem nézeteimet. E beszélgetés után közölte a jelenlévő ügyeletes nemzetőr tiszt, hogy most már meg meri mondani, hogy ő politikai tiszt.

Este a nevelőtanároknál voltam, mikor L. N. István (a gondnokom férje, akivel nem vagyok jó viszonyban)

A ledöntött szovjet hősi emlékmű a Tanácsköztársaság téren (Bérci László felvétele)

feleségével leszaladva rémülten újságolta, hogy az oroszok bevonultak Kalocsára.

November 2. (péntek)

Délelőtt különösebb esemény nem történt. Du. összeült a járási nemzeti bizottság elnöksége, hogy meghallgassa a tanácselnök beszámolóját – mint egyetlen napirendi pontot –, hogy hogyan szándékozik a községi tanácsok és községek munkájának folyamatosságát biztosítani. Napirend előtt javasoltam, hogy a bizottság foglaljon állást a nagybirtokrendszer ellen, az államosítások mellett, – ítélje el a pártok szervezése következtében előállott széthúzást, – s minden személyeskedést. Ezt a pártok (ez a szó áthúzva – G. F.), jelenlévők egyhangúlag el is fogadták, s utána meghallgattuk az elnök beszámolóját, amit ugyancsak egyhangúlag elfogadtuk.

Zs. sietette a gyűlést, valamint P. Imre szakfelügyelő és én, mert elterjedt a hír, hogy a szakszervezet a fentiekben említett tömeggyűlést mégiscsak összehívja az úttörő házba. E gyűlésen kb. 150 pedagógus jelent meg. A városi nemzeti bizottság határozatairól (iskolai munkástanácsok, pedagógus forradalmi bizottságok stb.) folyt a vita. A személyi kérdéseket nem vetették fel, hanem úgy döntöttek, hogy minden további kérdéssel a pedagógus forradalmi tanács foglalkozzék. E gyűlésre – valamennyiünkre – kijózanítólag hatottak az újabb pesti hírek az atrocitásokról, s nem utolsó sorban a szovjet csapatok kalocsai jelenléte.

Kézirat, mely a vizsgáló tiszt utasítására készült Sz. Sándor letartóztatása idején. A szöveg stílusa, a megfogalmazások és az emlékezés célja hűen őrizi keletkezésének körülményeit.

(Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBLt) O-15894-329.)

Közléteszi: Gergely Ferenc

Ikotics József szeremlei pedagógus internálási ügye

395/I.-/395/1957 – 150

Tárgy:

Ikotics József, szeremlei kartárs internálása.

Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezet

E l n ö k s é g e,

B u d a p e s t.

Ikotics József kartársat a karhatalom március elején letartóztatta, s a rendőrségi kihallgatás után két héttel a városból elvitték. Biztos értesülésünk szerint Kistarcsára internálták. Felesége, aki szintén pedagógus, ott meg is látogatta.

Gondosan megvizsgáltuk, mivel vádolják kartársunkat. Az eljárásból is világosan kitűnik, hogy nem vétett az állam törvényei ellen, hiszen kartársunkat nem adták át a bíróságnak. Fegyvert nem találtak nála, fegyveres szervezkedésben nem vett részt. Az elkövetett hibái az alábbiak:

1. Megszervezte a tanulóifjúság tüntető felvonulását október utolsó hetében a községi Forradalmi Bizottság utasítására, amelynek ő is tagja volt. A gyerekekkel verseket szavaltatott.
2. Nem akadályozta meg az orosz könyvek és a munkásmozgalommal foglalkozó könyvek többségének elégetését.
3. Amikor a tantestület választása folytán a Községi Forradalmi Bizottság igazgatóvá nevezte ki, tanítás előtt és után imádkozott a gyerekekkel, s szervezeten küldte őket a templomba.
4. Egyik nyilvános gyűlésen – novemberben – a község véleményének hangot adva tiltakozott a tanácstítkár újbóli hivatalba állítása ellen.

A tanácstítkárt ugyanis az ellenforradalom idején leváltották állásából. Tudomásom szerint a Járási Tanács a tanácstítkár leváltására az októberi események előtt készült már. A tanácstítkár a községi pártítkár felesége.

Sem a rendőrségi, sem a tanácsszervektől nem sikerült megtudnunk más vádat Ikotics kartárs ellen.

Amit meghallottunk, azt kendőzés nélkül írtam az előbbi négy pontban.

Ha hozzá vesszük az akkori idők hangulatát, s azt, hogy Szeremle községben sok nagygazda él, s szivárgott vissza az események folytán, Ikotics kartárs tettei emberileg érthetőek. Az internálást meg nem érdemelt súlyos büntetésnek tartjuk.

Ikotics kartársat jól ismerem személyesen is. Sokat beszélgettünk a pedagógiai problémáiról, a múlt hibáiról október előtt. Éreztem, hogy őszinte volt hozzám. Ünnepelesen ki kell jelentenem, hogy Ikotics kartárs nem elensége a nép hatalmának, a népi demokráciának, hanem igenis ifjú, alkotó építője volt, míg tehetette. A Járási Bizottság és a magam nevében felelősséget vállalok Ikotics kartársért.

Talán botlással vádolhatjuk, de állítom, hogy az ottani, az akkori körülmények között emberiesen viselkedett.

Kérem az Elnökséget, tegyen meg mindent Ikotics kartárs kiszabadításáért. Mi azon leszünk, hogy feleddessük vele és családjával a szörnyű megrázkódtatásokat. Hiszen a fiatal pedagógus-feleség idegrocns egy idő óta, állandó orvosi kezelés alatt áll. Mindkét gyermekük magas lázzal feküdt férje elvitele idején, egyik kórházba is került. Állítom, hogy Ikotics kartárs kiszabadítása többet használna a pedagógus házaspárnak, a nevelőtestület munkájának, a falu békéjének, mint fogvatartása. Ismételen kérem, tegyenek meg minden lehető, s eljárásuk eredményéről sürgősen értesítsenek.

Baja, 1957. április 2-án.

Rendes Béla
j. elnök.

Az irat hátoldalán tintával írt megjegyzés:

Legfőbb Ü //

Fontos

6 hónap utána ref.

957 aug. 12. olvashatatlan szignó

a/a 957.okt.12. olvashatatlan szignó.

Közzéteszi: Gergely Ferenc

A Bajai Honpolgár

friss számai városunkban jelenleg az alábbi helyeken vásárolhatók meg

Ady Endre Városi Könyvtár és Művelődési Központ,

Munkácsy Mihály utca 9.

BERMIN ABC, Vöröskereszt tér 1.

CBA Belvárosi ABC, Eötvös utca 1.

CBA Delta Market,

Szabadság utca 44.

Cserba Optika,

Batthyány Lajos utca 18.

Lira Könyvesbolt,

Déri Frigyes sétány 5.

Nagy István Képtár, Arany János utca 1.

Sirály ABC, Sirály utca 4.

Tourinform Iroda, Baja Marketing Kft.,

Szentháromság tér 11.

Okos Játékok boltja Eötvös u. 7.

Gazdabolt Piaccsarnok

A BAJAI FIATALOK SZÍNHÁZÁNAK ÉVADTERVE, 2016/17

november 11., 18., 20.	Tóth-Kiss Hajni – Kárpáti Jonátán: OSTROM ALATT	<i>Bácskai Kultúrpalota</i>
november 26., 27.	PINOKKIÓ - (ism.)	<i>Városi színházterem</i>
december 2.	Lackfi János: HozzáTartozók + közönségtalálkozó Lackfi Jánossal.	<i>Bácskai Kultúrpalota</i>
december 28.	KELL EGY SZÍNHÁZ - Jubileumi musical gálaműsor két részben (ism.)	<i>Városi Színházterem</i>
2017. január – február	PILLANATOK - Játék versekre, egy felvonásban	<i>(Művészetek Gödre)</i>
2017. február – március	Agatha Christie: ÉS MÁR SENKI SEM avagy a Tíz kicsi néger	<i>Városi színházterem</i>
2017. május	Jakob Grimm – Wilhelm Grimm: HAMUPIPŐKE	<i>Városi színházterem</i>
	TabulArt Szobaszínház	<i>(Baja, Flórián u. 43.)</i>
2017. október 7., 14., 15.	KORHATÁROS MESEVÁROS – avagy hogyan káromkodtak nagyjaink? – Verses est (70 perc)	
2017. január 21.	HÁNY UJJA VAN A... - Csecsemő- színházi előadás (30 perc + játék)	
2017. április 1.	SZILVESZTER – Láthatatlan színház (70 perc)	

Jegy- és bérletárak, bővebb információk a társulat honlapján
(www.bajai fiatalok szinhaza.hu)!

A forradalom előtt

Részletek Baja város tanácsának 1956. október 22-i üléséből

■ 1950 nyarán vezették be Magyarországon a tanácsrendszert, ezzel a Szovjetunióhoz hasonló kollektív végrehajtó hatalmi struktúrát alakítottak ki. A város élén korlátozott döntéshozási jogkörrel a városi tanács állt, az ügyek vitelében a közvetlen döntés a végrehajtó bizottság (VB) és a neki alárendelt osztályok kezében volt. A városi tanács üléseit viszonylag ritkán – általában háromhavonta – hívták össze, rendkívüli esetekben természetesen kivételt tettek. A tanács üléseit és esetleges döntéseit a kéthetente ülésező VB készítette elő – még rendkívüli esetben is –, ebből látható, hogy Baját ténylegesen a végrehajtó bizottság irányította. A végrehajtó bizottság a forradalom előtt 1956. október 19-én tartotta ülését, ahol több napirendi pont mellett előkészítették az október 22-i tanácsülést is. A tanácsülés számára a mezőgazdasági osztály időszaki jelentésének megvitatását, elfogadását tűzték ki célul. A mezőgazdasági jelentést a VB meghallgatta, hozzászólásaival és javaslataival kibővítette; hosszát 1 órában – felolvasás ideje – határozták meg. A 12 oldalas jelentést *Kecskés Sándor* VB-elnökhelyettes, egyben a városi tanács tagja olvasta fel. A jelentés részletesen kitért az 1955/56-os mezőgazdasági év problémáira. Az ország mezőgazdasága válságban volt, a megtermelt kenyérgabona az önellátást éppen fedezte, az állatállomány fokozatosan csökkent, a merev beszolgáltatási rendszer megbénította az egyéni gazdálkodókat, az eltörölt kuláklísta ellenére a parasztságot ért atrocitások megmaradtak, az alacsony központi felvásárlási árak a termelés költségeit sem fedezték, a központi vetőmag és növényvédőszer-ellátás – és minden egyéb is – csődöt mondott, jelentős területek maradtak parlagon. Az ország élelmiszerekkel való ellátásában mutatkozó hiányokat a jelentés összekapcsolta az előírt begyűjtési feladatok elhanyagolásával és az állampolgári fegyelem kérdésével. A jelentéssel kapcsolatban az észrevételeket már a VB ülésen megtették, de a kiegészítések jelentős részét terjedelmi okok miatt kihagyták az október 22-i előterjesztésből, így *Kecskés Sándor* „előadása” után komoly rendszerbírálatként is érthető hozzászólásokra lehetett számítani a tanácsülésen.

A városi tanács október 22-én délután 4 órakor kezdte meg ülését a Városi Tanács-háza nagytermében. A tanács létszáma 101 fő volt, ebből 66-an jelentek meg az ülésen, 16 fő bejelentette távolmaradását, ezért ök

A tanács-háza 1956 előtt homlokzatán a vörös csillaggal

igazoltan voltak távol, 19 fő bejelentés nélkül hiányzott. Az ülés 66 fővel határozatképesnek bizonyult, ezután megválasztották az elnököt – nem volt állandó elnök, minden ülésen választották, általában a VB-elnököt –, elnökséget, jegyzőkönyvvezetőt és a hitelesítőket. Az ülésnek két napirendi pontja volt: 1. Beszámoló a mezőgazdaság helyzetéről és az állampolgári fegyelem alakulásáról. 2. Egyéb ügyek.

Kecskés Sándor felolvasta a 12 oldalas jelentést, amelyhez 9 – a fennálló rendszert kritizáló – hozzászólás jött:

„*Bosnyák István tanács tag a beszámolóból elhangzott tartalék területek átadásával kapcsolatban szól. Kérése, hogy a 10 évi kedvezmény után ne adjanak akkora adót, beszolgáltatást, hogy a parasztságnak elmenjen a kedve a földtől. A kedvezményt ne szüntessék meg. Hozzászólásában aránytalanak tartja az arany korona értéket a föld után. Rátért a lóadóra, amely véleménye szerint sok. A mezőőrök laza fegyelmére is rátért. Hozzászólásában kéri a tanácsot, hogy vegye kézbe a szeszfőzést, mert helytelennek tartja az eddigi eljárást.*

Ludas Menyhért mint egyéni gazdálkodó szól. 9 q kukorica beadását teljesítette, amiért kapott 437 Ft-ot. Saját részre a hizlaláshoz kukoricát kell vennie, s ez jóval többet fog kerülni, mint amit kapott a beadott áruért. Kéri, ha már megállapították beadását, akkor legalább az árakat emeljék fel magasabbra. Sérelmesnek tartja ezt az alacsony

beadási árat. Jó volna a beadást törölni, és sokkal több áruval látja el a parasztságot a lakosságot. Így nem segítik elő a munkásparaszt szövetség együttműködését.

Nagy Károly VB tag maga részéről nem ért egyet a beszámolóval. Mivel VB tag is, a VB ülésen javasolták kiegészíteni a beszámolót egyes kérdésekről, amit már az egész országban mindenki tárgyal. Igaza van a felszólaló elvtársnak, hogy nem segítik elő a munkásparaszt szövetség együttműködését. A beszámolónak fel kellett volna vetnie, hogy Magyarországnak kenyérgabona problémája van. 1945 előtti időszakhoz majdnem 300.000 kh-al [kataszteri holddal] csökkent a terület. A gabona termelésnek több mint felét a beadási áron kell adni az államnak, és nem érdekelt a gabona termelésben a dolgozó parasztság. A bajai tanácsülésnek is hozzá kell járulni ahhoz az országos vitához, hogy helyes úton legyen megoldva az adó és a begyűjtés problémája. A sokféle beadás, a szabad kukorica stb. lehetetlenné teszi a tsz-ek és az egyének számára a jövedelmező gazdálkodást. Az érték törvény nem érvényesül, áron alul vásárol az állam. A tartalék szőlőterületekre azt kell kérni, hogy a tanácsoknak ebben biztosítsanak teljes egészében jogkört. Meg kell mondani, hogy a jelenlegi formája a mezőgazdaságnak, az átszervezése nem megfelelő. Egyének és tsz-eknek is panaszuk van, MNB [Magyar Nemzeti Bank] ellenőrző munkát fejt ki és minden vásárláshoz engedély kell. A beadást javasolja, hogy esetleg a sertés, s búza be-

adás maradjon, a többit töröljék el. Amennyiben érdekelté teszik a termelésben a dolgozó parasztságot 1-2 éven belül a magyar mezőgazdaság kilábol a nehéz helyzetből.

Deák István tanácsstag árrendszerral kapcsolatban szól hozzá. A parasztság kérdése és mezőgazdaság kérdése Magyarországon nemcsak az árrendszerből fakad, hanem a parasztság évek óta húzódo bizalmatlanságából. Meg kell erősödni a parasztságnak, és a bizalmatlanságot fel kell számolnia. Az elmúlt években az egyének földjüket elvették, sorra cserélték, és nem volt kedvük a termelésre. Tagosítás után kapott 14-15 aranykoronás földje helyett 11 aranykoronásat. A parasztság kedvét veszítette, elhanyagolta a földet. Trágyázás is el volt hanyagolva és elegendő műtrágya sem állt rendelkezésükre. Talajerő visszapótlásra nem volt lehetőség. Javasolja, hogy vezessék be azt a rendszert, ami Jugoszláviában. Ugyanis a földeket, a táblák összehozását megvásárlás útján eszközlik. Fontosnak tartja még az aprómagvak termelését is, mely igen nagy hasznot hoz. Szükségesnek tartaná a felvásárló szervezetek a felszámolását. A múltban a parasztság 2 helyen le tudta adni árúit, most sok kézen megy át, és felemésztik a jövedelmet. Ezeket a szervezetet ha ki tudjuk kapcsolni, akkor előbbre jutunk, és nemzetközi és begyűjtési árakat is magasabbra tudjuk emelni.

Vámos Ferenc tanácsstag a rézgálic mennyiségének a kiszabását kifogásolja. A szeszfőzést is egy kézbe ajánlja, hogy megszűnjön a dézsma, amit Petőfi és Kossuth megszüntetett. A cipész ktsz dolgozójaként megemlíti, hogy szép és helyes a közös gazdálkodás, de nem úgy, ahogy itt van. Ha a szövetkezet virágzóvá válik, akkor sem a parasztság, sem az iparosság nem megy vissza a szövetkezetből a magán életbe.

Kapocsi Lajos begyűjtési megbízott javasolja, hogy tegyünk javaslatot a kormány felé, hogy minden körülmények között szüntessék meg a takarmány beadási kötelezettséget. Ha a takarmánybázist elveszjük, akkor nincs az állatállománynak enni, és nem lesz trágya. Ha marad is begyűjtés, abból semmi szín alatt ne legyen. Javasolja a jelenlegi évben a bevezetett É kukorica értékesítését felfüggeszteni és nem végrehajtani. Nincs értelme az erőfeszítésnek. Vásárolja meg az állam szabadon az előírt kukoricát.

Cziczinger József tanácsstag, mint egyéni dolgozó paraszt a mezőgazdaság fontos kérdéseire szól hozzá. A jelenlegi beadásból és a paraszti zaklatásból elég volna. A mezőgazdaság soha sem ment olyan akaratlanul, mint most. A földdel nem akar senki sem foglalkozni, mert nincs értelme. Kérdezi, mi lesz

A városháza a forradalom napjaiban (Bérci László felvétele)

10 év múlva a földdel. Nem lesz kire hagyni a paraszti felszereléseket. Sok a panasz a talajvizekkel kapcsolatban. Itt is kellene valami engedményt adni. Megemlíti, hogy a csávolyi úton és jánoshalmi úton a talajvizekkel a csatornát meg kell valósítani, mert ha jön az ár, akkor későn van.

Felvidéki István a Halászlé tsz könyvelője az ország problémájáról, a mezőgazdaságról beszél. Érezni kell mindenkinek, hogy az ország éléskamrájáról van szó, és hozzá kell nyúlni ehhez a kérdéshez. Felveti a problémákat, melyek a gyakorlati megoldás felé vezetnek. Javaslatot él a tanácsülés felé, hogy egy értekezlet hívjanak össze, gazdasági szakemberekből, tsz-ek vezetőiből és a város gazdáiból, melyen a teljes helyzetet ismertessék, és olyan javaslatot éljünk, mely az ország mezőgazdasági problémáját megoldja. Feladatunk, hogy visszaadjuk a hitet a dolgozó parasztságnak.

Obádovics József tanácsstag javasolja, hogy a szántóterületnek mintegy 25 %-át vessék búzával. A rézgáliccal kapcsolatban a felsőbb szervek felé javaslatot éljünk, hogy az elárúsító helyekre annyi rézgálicot adjanak, amennyire a permetezésnél szükség van.”

A hozzászólások után Osztermann Béla elnök összefoglalta az elhangzottakat, és a beszámolót a hozzászólásokkal kiegészítve, a 24/1956-os tanácsülési határozatban megszavaztatta. A tanácsülés felszólította a végrehajtó bizottságot, hogy vegye fel a kapcsolatot a szükséges változtatások érdekében a megyei szervekkel, a földművelésügyi és a begyűjtési minisztériummal. A jövő évi kenyérgabona biztosítása érdekében sürgette az őszi mezőgazdasági munkálatok ellenőrzését, a búza vetésterületének egyoldali növelését, vállalva ezzel az 1957-es begyűjtés teljesíthetlenségét is. A 24/1956-os határozat egyhangú elfogadása után a tanácsülés visszatért a megszokott mederbe. Az

egyéb naprendi pontban az augusztus 24-én hozott tanácsülési határozatok betartásáról és eredményéről hangzott el rövid beszámoló. Határozatot hoztak a kislakásépítésről, a csatornafeltárásról és egy visszavonuló tanácsstag pótlásáról – mindegyik egyhangú döntés volt. Tinusz Kálmán megbízott VB-titkár jelezte, hogy a következő tanácsülésen a bajai ipari vállalatok beszámolóját hallgatják meg, ezután elvileg a tanácsülésnek vége volt, de Rendes Béla tag zárásként meglepő indítvánnyal állt elő. Baja térképén ekkor még fent volt Sztálin neve. Ezért javasolta, hogy a Sztálin-kert nevét Déri-kertre, a Sztálin marsall út nevét Szegedi útra módosítsák. A kezdeményezéshez semmiféle hozzászólás nem érkezett – a jegyzőkönyv tanúsága szerint –, a kezdeményezést Osztermann Béla VB-elnök határozati javaslatként fogalmazta meg és terjesztette be 28/1956-os számon. A tanácsülés a javasolt változtatásokat egyhangúlag elfogadta.

E két határozat egyértelműen megmutatta, hogy az 1945-50 között kiépített totalitárius diktatúra 1953-ban Nagy Imre miniszterelnöksége – reformkísérletei – alatt alapjaiban rendült meg. Rákosi Mátyás ugyan 1956-ra visszazerezte pozícióit, de a rendszer helyi hatalmi bázisa fokozatosan összeomlott. A tanácsulések és a végrehajtó bizottságok reagáltak a társadalom különböző rétegeinek – értelmiség, parasztság, munkásság – jelzéseire, és eljutottak a rendszer helyi szintű bírálatának nyílt megfogalmazásához, reformjavaslatokat tettek. A diktatúra erőszakos szervezetei, az ÁVH – ekkor a belügyminisztériumon belül –, a rendőrség és a hadsereg is elbizonytalanodott, csak sodródott az eseményekkel. Egy ilyen állapotban lévő diktatúrának esélye sem volt október 23-án az egyetemisták tüntetésének megakadályozására.

Találkozásaim és barátságom egy bajai „ötvenhatossal”

■ *Prológus*

„Amikor e sorok megjelennek, még nem tudhatjuk, hogy a nemzet az ünnep rangjához illő méltósággal vagy aktuálpolitikai vitáktól terhelten ünnepli-e meg az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulóját” – olvasható a *Bajai Honpolgár – Önkormányzati Tájékoztató* 2006. októberi számának 2. oldalán, a *Fél évszázad múltán* c. vezércikk bevezetőjében. (A válasz olvasóink többsége számára a 2006-os események ismeretében kézenfekvő.) Újabb tíz év elteltével a reményem: azt követően, hogy e soraim megjelennek, az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulóját a nemzet az ünnep rangjához illő méltósággal ünnepli majd. Erre kötelez minket '56 hősi halottjaira és megtorlásának áldozataira való emlékezés kötelme; és erre a még köztünk – bárhol a világban! – élő „ötvenhatosok” iránti megbecsülésünk, szeretetünk és élet-hossziglani barátságunk kinyilvánítása.

Vitéz Bene Ferenc – a bajai „ötvenhatosok” egyike

Megismerkedésünk 1974-ben, az NSZK-ban, a Frankfurthoz közeli Bad Homburgban történt. A sors különös kegyelme folytán „nyugati útra szóló hívólevelet” kaptam feleségemmel együtt *Krieger Bélától*, aki valamikor apósomnak, *Sóvári János*nak fogtechnikus tanulója volt, és aki addigra ugyancsak kalandos életutat tudhatott magáénak. (A titói Jugoszláviából a határon átszökve 1948-ban, 19 évesen került Bajára. A korábban szabadkai apósom karolta fel; ám a rákosista önkényuralom sem volt ínyére – egy Csepel 125-össel a belvárosban történt motorozását követő brutális rendőri megverése után, pártfogóját tervébe beavatva, kezdett előbb araszolni az osztrák határ felé, majd „disszidált”. Utóbb kanadai állampolgárságot szerzett, ott földijét, egy délvidéki sváb lányt vett feleségül, később, 1967-ben települt át már családotól az NSZK-ba, és vált ott rövid idő alatt jól menő vállalkozóvá, üzemtulajdonossá.)

Bene Ferivel való barátsága még bajai éveiben kezdődött, de más kontinensen élésük időszakában is fennmaradt. Ahogyan barátjának, *Krieger Bélának* sikerült visszatérnie Kanadából az öreg kontinensre, igyekezett megismerkedésünk idején Bene Ferenc is (aki osztrák nőt vett feleségül), csak hogy Ausztráliából tervezte ugyanezt. Tény, hogy a Béla és felesége, *Adél* által

A szerző felesége az 56-os emigránssal és feleségével

hol Ferinek, hol Franknak szólított hősünk és családja az 1974-et megelőző és követő néhány évben Ausztriában élte mindennapjait; és az is, hogy azokban az években „üzleti kapcsolatban” is állt a két jó barát. Évekig tartó visszailleszkedési kísérletei azonban részükről nem jártak hasonló sikerrel, a Bene család újra csak az Ausztráliában boldogulás mellett döntött... Már megismerkedésünk, kölcsönös bemutatkozásunk perceiben nagy vonalakban megismerhettük hősünk addigi életútját. Első találkozásunkat Bad Homburgban, máskor Baján, Bácsbokodon, Hajóson vagy éppenséggel Felsőszentivánon újabbak követték. Különösen meghatóak voltak a Baján, a Kapisztrán utca 18. szám alatti szülői házban történt találkozások, amelyek egyikén Feri arra kért, hogy mivel 26 órányi légi út választja el szeretett anyjától, amilyen gyakran csak tehetem, látogassam őt: mások mellett, viseljem gondját magam is Rózsi néninek. (Rózsi néni utolsó éveiben már nem tudott vállalkozni a távoli repülőútra, ragaszkodott a bajaszentiváni családi házban maradáshoz. 90. életévén talán már túl pedig – amint arról a Petőfi Népében megjelent képes riport is tudósított – fia távollétében és nevében helyezte el az emlékezés koszorúját a Déri-kertben lévő '56-os emlékművön.)

Az ún. rendszerváltás utáni időszakban szülőhazájában vitézzé avatott Bene Ferenc némely életrajzi adatát illetően egybehangzó sorok olvashatók a v. *Bányai László* által

szerkesztett, a magyar nemzeti forradalom és szabadságharc 40-ik évfordulóján a Független Magyar Szabadságharcos Szövetség Ausztrália által kiadott *Szabadságharcos emlékkönyv* 32-33. oldalain, ill. a Szentiváni Híradó 1998. decemberi számának 6. oldalán. Bene Ferenc a forradalom kezdő napjaiban a Széna téri laktanyában katonaként teljesített szolgálatot, és a harcokba az események hatására sodródott, noha mindig is foglalkozott a politikával (a háború után, ameddig működött a többpárti demokrácia, a Pfeiffer-pártnak volt tagja). 1956. október 27-ének emléke különös él benne, hiszen akkor látta édesapját utoljára. „27-én reggel, barátom, Kovács Emil felébresztett az-al, hogy különös mozgolódás van a szemben lévő bérházban, ahol tudtunkkal ÁVH-s tisztek laktak. Látva, hogy még ott vannak, leszaladtam a Széna-térre és segítséget kérve visszamentünk a Szabó I. utca 38-as számú házba. Rövid lövöldözés után sikerült három ÁVH-s tisztet a négy közül lefegyverezni (a negyedik nem volt hajlandó megadni magát), és a Széna-téri Parancsnokságra bekísérni. Átadva a három foglyot az illetékes bajtársaknak, Kerekes Pista szólít, hogy szeretne velem beszélni. Belépve utána egy szobába, megdöbbenve, örömmel, de hitetlenkedve Édesapámat láttam ott állni. Amikor az ölelkezés után szóhoz jutottam, kérdésekre, hogy került ide, elmondta, hogy teherautóval élelmiszert hoztak fel Bajáról a Kilián laktanyába, az ott harcolóknak. Az idő repült, és úgy négy óra körül telefo-

náltak, hogy menjen azonnal vissza, mert a helyzet rosszabbodik, és indulni kell vissza Bajára. A fiúk egy autót kerítve, rettenetes körülmények között, de átvittek minket Pestre. A laktanya környékén és bent megdöb-bentő kép fogadott bennünket. Sok halottat és sebesültet láttunk mindenfelé. Akkor még a ma nemzeti hősként kikiáltott, köpönyeg-forgató Maléter Pál kíméletlenül lövette a Kilián laktanyát és környékét védő szabadságharcosokat, Úgy, mint 1942-ben, amikor mint Ludovikás tiszt az oroszokhoz átszökve, most is a népükért és hazájukért harcoló becsületes magyarokat gyilkolva... Egy téglahalmaz mellett elhaladva, többen ülték ott, kimerülve. Édesapám odalépve, egy lánynak a kezébe nyomott egy szál kolbászt, mondva, »egyél édes lányom«. Kicsivel később, 36 év után tudtam meg, hogy az a lány a hosszú Mari volt. A helyzet rosszabbodott, mire búcsúra került sor Édesapám és közötttem. Átölelve szemembe nézett és sírva mondta: »Édes Fiam, ez a mi harcunk, tedd meg a kötelességed, csak egyet kérek tőled, próbálj életben maradni, hiszen az egyetlen gyermekünk vagy!«. Akkor még nem tudtuk, hogy többé nem látjuk egymást. A teherautót Budapest határában az oroszok elfogták, és 6 hónapi kárpátaljai orosz fogság után, testileg-lelkileg megtörve került haza. Én november 27-én, egy könnyű sérüléssel, Hegyeshalom határában, elhagytam hazámat, és földönfutóvá, hazátlaná lettem....”

„...A CARITAS segítségével, Dél-Afrika érintésével, 1957. május 8-án érkeztem meg Ausztráliába. Itt állami irányítással kijelölt táborokba kerültünk... Én két hétig bírtam az újonnan bezártságot, majd önálló életet kezdtem Sydney-ben... Egyébként az '56-os »eseményeket« követően az országot elhagyók között a politikai menekülteken kívül mintegy 40%-ban »tétglák«, bűnözők, ÁVH-sok is voltak... Sajnos, az idő előrehaladtával öregszik az emigráció, sokan már nincsenek közöttünk a régi harcostársak, barátok közül... Az utóbbi időben örvendetesen tapasztalható a fiatalok ismételt aktivizálódása... Ismét működik a Magyar Színház több városban, többek között Sydney-ben is.” (Bene Ferenc az amatőr színjátszás aktív tagja – nem véletlenül, hiszen 1953-54-ben Soós Imre, Törőcsik Mari csoporttársa volt a Színművészeti Főiskolán – F. A.) (Fekete András interjúja Bene Ferencel, Szentiváni Híradó, 1998. december) Az egyébként lakásunkban készült interjúban az is kiderül, hogy az '56-os megtorlások elől Ausztráliába emigráló Bene Ferenc a mai napig aktív résztvevője, irányítója az emigráció életének; a Független Magyar Szabadságharcos Szövetség

Ausztrália-Sydney-i Csoportjának alelnöke, és az is, hogy hősünk az interjú készítésének idején hosszabb, hivatalos úton tartózkodván idehaza, 1998. október 25-én Sitkén az 1991. június 19-én Függetlenné Vált Hazánk Emlékérem, valamint a 404/98. sorszámu Tartalékos Katonák Országos Egyesülete Érdemkereszt kitüntetésben részesült.)

Epilógus

E sorok írója résztvevője volt annak a 2012. október 23-án tartott Békemenetnek is, amelynek gyülekezőhelye az ekkor békes, zászlódszibe öltözött és lyukas zászlót megigéző domborművével, számtalan koszorújával, meggyújtott mécseseivel sokak szemébe könnyet csaló Széna-tér volt. A téren általam készített fényképek közül küldtem kisvártatva néhányat Bene Ferencnek. Az év november derekán vaskos postai küldemény érkezett tőle. Benne a 200 oldalas 1956 – 1996 Szabadságharcos Emlékkönyv nekem dedikált példánya, a 2012. október 21-én, vasárnap, a Sydney-i Magyar Központban megrendezett ünnepség programját ismertető dokumentum, az 1956-os forradalom és szabadságharc 56. évfordulójára általa összeállított ünnepi műsor, a magyarság szolgálatában álló emigrációs lap, a Hídő 1992. áprilisi számának egy példánya, és egyebek. Mind közül a szívem leginkább melengető maga a „kísérőlevél”. Ezen az INDEPENDENT HUNGARIAN FREEDOM FIGHTERS megjelölésű, osztott mezejű pajzsának egyikén piros-fehér-zöld mezőjű, másikon az ausztrál zászlót megjelenítő, 23RD OCTOBER 1956 feliratú, tetején a Szent Koronát viselő címer látható. A FÜGGETLEN MAGYAR SZABADSÁGHARCOS SZÖVETSÉG SYDNEY – AUSZTRÁLIA védjeggyel is ellátott levélformula fejlécén fellelhetők mind elérhetőségeik lehetőségei, mind pedig a Szövetség alakulásának éve (1958). A nekem küldött levél felső harmadát egy

idilli téli színes kép díszíti, *Kellemes karácsonyi ünnepeket és boldog új évet!* felirattal. Fölötte a megszólítás, nagyon szép, kis-sé jobbra dőlt írással: „*Kedves Árpád Bajtárs! Kívánunk Neked és kedves Családodnak honfitársi szeretettel: v. Bene Ferenc elnök.*”. A levél ezen oldalán még 36, javarészt jól olvasható aláírás szerepel, alján elmosódott pecsét, alatta *Emlékezz! 1956. okt. 23.* A levél hátoldalán a már sokkal inkább személyes hangvétellű, ugyancsak kézírásos, *Brigitte* (a feleség) és *Feri* által aláírt, feleségemnek, *Évikének* és nekem küldött sorok. Ezek zárómondata: „*Még találkozunk, ha máshol nem, hát a Hadak Útján!*” Mivel utolsó, közös képünk, Felsőszentivánon 2012 júliusának egyik verőfényes napján készült, amikor Brigitte és Feri is napbarnított és vidám volt, e sorok írója – annak ismeretében is, hogy v. Bene Ferenc, a barát, a bajai „ötvenhatosok” egyike az azóta eltelt időben ugyan sikeres, de mégis „nagy műtéten” esett át – őszintén reméli, ha valóban csak a Hadak Útján lehetséges a következő találkozásunk, akkor is a Bajtársának fogja szólítani!

Péter Árpád dr.

Minden történelem, a ma és a holnap is

Merk Zsuzsával kutatásról, múzeumról és hosszú évek tapasztalatairól

■ Az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulóját ünnepeljük. Hatvan évesek tehát azok is, akik 1956-ban születtek, köztük Merk Zsuzsa, a Türr István Múzeum történész-muzeológusa. Ez adta apropóját beszélgetésünknek, amelyben tanári, kutatói és intézményvezetői tapasztalatairól is készséggel mesélt főszerkesztőnknek. Indulásáról, családi háttéréről pedig a következőket árulta el:

– 1956-ban születtem, de persze az októberi eseményekből még mit sem fogtam fel. Nagyon érdekes összetételű család a miénk. Pécsváradról származom, apai ági felmenőim mind sváb eredetűek, a Merk-vonalon a 19. század elejéig tudtam az őseket visszakeresni. Édesanyám felvidéki magyar, aki az 1947-es „szlovák-magyar lakosságcsere” révén került családjával Pécsváradra. Egyikük helyzete sem volt könnyű: édesapám sváb családját a kitelepítés réme fenyegette a második háborút követően, édesanyáméknak magyarságuk vállalása miatt kellett elhagyniuk szülőföldjüket, s egy kitelepített sváb család házába kellett beköltözniük. Az ötvenes években apám, aki molnár volt, a biztonságot keresve bányász lett a komlói szénbányákban, anyámék pedig az elvesztett vagyonukért cserébe kapott földjeik miatt kuláklísta kerültek. Szüleim 1954-ben házasodtak össze, bár a nagyszülők nem nagyon örültek ennek a sváb-felvidéki kapcsolatnak. Két év múlva születtem én, hat év múlva pedig a húgom. Pécsváradon éltem 18 éves koromig, itt jártam gimnáziumba is (egy rövid pécsi művészeti szakközépiskolai kitérő után). Akkoriban az irodalom és a művészetek érdekelték elsősorban, külön rajzórakra is jártam. Eredetileg a felvételi lapomat is a pécsi főiskola földrajz-rajz szakára adtam volna be, magyartanárom azonban ezt látva mondta a szüleimnek, hogy nekem mindenképpen egyetemre, mégpedig magyar szakra kell mennem. Így jelentkeztem a szegedi egyetem (JATE) bölcsészkarára, magyar-történelem szakra, ahová elsőre fel is vetek. Néha még rajzolgattam az egyetem alatt is (főleg a társaimat), de aztán átalakult az érdeklődésem. Életem talán legszebb időszaka kezdődött akkor. Nagyon szerencsés időben voltam egyetemista. A szegedi intézményt sokan „vörös egyetemnek” tartották, de mi ezt nem éreztük. Sok olyan tanárunk volt, akiktől olyan dolgokról is hallottunk, amiről az újságok nem írtak. Remek folyóiratnak számított az egyetemhez több szálon kötődő *Tiszatáj*, a színházban jó darabokat játszottak, az egyetem pedig afféle város volt a városban, ahol szinte mindenki ismert mindenkiket. (Akkor még jóval alacsonyabb hallgatói létszámok voltak.) Az egyetem pedig – a tárgyi tudás mellett – elsősorban látni, hallani és érteni tanított, amiért maig hálás vagyok a tanárainknak. Az pedig, hogy az irodalom miatt e

szakpárt választó hallgatóból történész lettem, nagyban köszönhető Gyimesi Sándornak, aki másodéven egyetemes történelmet, városfejlődést oktatott nekünk. Hasonlóan meghatározó személyiség volt számomra Csatári Dániel és Sajti Enikő, az akkoriban alakult Kelet-Európa Tanszék tanárai. Velük kiváló emberi kapcsolatunk is volt, és nagyban meghatározták azt, hogy merre indultam el. A szakdolgozatomat *Életmód és gondolkodás a középkori Nyugat-Európában* címmel készítettem el, Gyimesi professzor úrnál. A téma nem esett messze akkori képzőművészeti-irodalmi érdeklődésemtől sem. Mire a dolgozat elkészült, ötdévesként már Baján dolgoztunk völegényemmel, Kelemen Mártonnal együtt.

– Gondolom, a megismerkedés az egyetemhez kötődik.

– Mindketten magyar-történelem szakosok voltunk, bár másik tanulócsoporthoz. Bajára kerülésünkben véletlenek sorozata játszott szerepet (már ha vannak véletlenek). Férjemnek korán meghaltak a szülei, így egyetemistaként Bács-Kiskun megyei ösztöndíjat kapott. Ahhoz, hogy ezt ne kelljen visszafizetnie, ebben a megyében kellett állást keresnie. Ez az én helyzetemet is meghatározta, és persze nem volt könnyű az álláskeresés egy helyre, két egyforma szakosnak. Szerencsére a Tóth Kálmán Gimnázium és Szakközépiskola éppen magyar-történelem szakost keresett, és miután a férjem maga is ott végzett, neki az igazgató (Szentjóni Szabó Tibor) állást ajánlott. Az én helyzetem ekkor még bizonytalan volt, de néhány hónap múlva a III. Béla Gimnázium szintén magyar-történelem szakost keresett, s az egyetem – családi helyzetünket is ismerve – engem javasolt. Bálint Lászlóval, a gimnázium igazgatójával történt beszélgetés után 1978-ban tanársegédként elkezdhettem a tanévet.

– Frissen ideköltözve milyennek láttad a várost, mennyiben változott ez a kép később?

– A városról akkor szinte semmit sem tudtam, nem is jártam itt korábban, pontosabban Pécs és Szeged között néhány percre megállt a busz, és kiszálltam levegőzni. (Akkor a buszállomás még a Béke téren volt.) A teret már akkor is csodáltam, mert nagyon más volt, mint az egyetlen általam ismert város, Pécs világa. Persze később is furcsa volt, hogy itt szinte még egy emelkedő sincs, főleg az én hegyes-dombos szülőföldemhez képest. Ez ki-

Merk Zsuzsa (fotó: Kelemen Áron)

csit hiányzott, viszont a tantestületben – ha viccesen az orrom alá dörgölték is, hogy én csak „jöttment” vagyok – nagyon segítőkészek voltak velem, és ez megkönnyítette a beilleszkedést. Nagy szeretettel gondolok vissza például Szabó Kálmánra, aki a szó igazi értelmében a mentorom volt. Órák után sem sietett mindenki haza, hanem nagyon sokat beszélgettünk, szakirodalomról, magunkról, s legfőképp a gyerekekről, akiket tanítottunk. Nagyon emberi volt a légkör.

– Sokak szerint az akkori belás tanári kar afféle aranycsapat volt, nagy egyéniségekkel. Minek volt köszönhető mindez?

– Ebben a társaságban kiváló, komoly tudású emberek voltak, akik nem pusztán leadtak egy tananyagot. Nyitott, nagyon széles látókörű pedagógusokról beszélek. Hihetetlen munkabírási jellemezte őket. Kollégaként meghatározó volt számomra az akkor már csak óraadóként dolgozó Hegedűs József, akinek szigora mögött a gyerekek iránti hihetetlen érzékenység lakozott. Nagyon jókat tudtunk beszélgetni olvasmány- vagy filmélményekről, ettől csakugyan közösséghez tartozónak érezhettünk magunkat, és ezt valószínűleg a diákok is érzékelték. Szabó Kálmán az iskolai színjátszás alapjait vetette meg. Az iskolai színjátszás is nagyon erős, közösségformáló és -teremtő tevékenység. Éveken át bemutattak egy-egy színarabot, az első Csiky Gergely *Buborékok* c. vígjátéka volt. A másik produkcióban, Babits Mihály *Simóné háza* című drámájának rendezésében már segédkeztem az akkor már súlyos beteg Kálmán mellett.

A halála után bemutatott *Molnár Ferenc*-darabot, *Az üvegcipőt* már én rendeztem. Nekem egyben ez volt az utolsó is, hiszen utána másik munkahelyet választottam.

– *Mire vagy a legbüszkébb a bélás időszakodból?*

– Talán arra, hogy pl. matematika-fizika tagozatos osztályokban is jól lehetett magyar irodalmat tanítani, sőt sokszor a legjobb magyarosok is innen kerültek ki. Gyakran hallgattunk velük megzenésített verseket, és bár akkor nem örültek annak, hogy egy Arany-baladát kívülről meg kellett tanulniuk (ráadásul felmondaniuk délután), érettségi találkozókön mégis szívesen emlékeznek erre. Ma már, 30 év elteltével értékelik, hogy nem pusztán tankönyvet tanultunk az órákon. Ilyenkor úgy érzem, talán nem voltam hiábavaló. Azt mondják, tudtam igen szigorú lenni, de csak az „érted haragszom, nem ellened” jegyében tettem.

– *Miért váltottál mégis másik szakmára?*

– A magyarázat nem egyszerű, sok szempont játszott ebben szerepet. A férjemmel mindketten magyar-történelem szakos tanárok voltunk, időközben megszületett két gyermekünk, *Zsuzsanna* és *Áron*. Középkisiskolai tanárként mindketten ugyanabban az időben „bolondultunk meg”. A nagy munkák (dolgozatjavítások és érettségik, felkészítés, tanérvzárás) egyszerre értek el minket, és egy ponton úgy éreztem, hogy semmit sem tudok úgy csinálni, ahogy szeretném. Szerepet kapott az is, hogy a kedvesebbik tárgyat, a történelmet alig taníthattam. Ekkor, 1986-ban kerestek történészt a Türr István Múzeumba. Adódott tehát egy lehetőség, hogy a történelmet is műveljem. Nagyon szerettem tanítani. Nem volt könnyű az elválás az iskolától, és a búcsúzás pillanataiban is kétség gyötört: *Vajon jól döntöttem?* Ma azt mondom, hogy nem bántam meg a pályamódosítást, mert a múzeum nagyon sokat adott, bár nem azt, amit reméltem. A múzeumból is hazavittem a munkát, vagy a munkaidő után is bent maradtam dolgozni. Nem lett több időm otthon.

– *Kezdetől fogva világos volt, hogy mi lesz a feladatod?*

– Amikor először találkoztam *Kőhegyi Mihály* akkori múzeumigazgatóval, megkérdezte, mivel szeretnék foglalkozni. Hozzám a 20. századi magyar történelem áll a legközelebb, amibe nyilván saját családom sorsa is közrejátszott. Érdekelte a németek „kitelepitése”, a malenkij robot története. Férjem családjá révén pedig a bukovinai székelyekhez is közel kerültem, s észak-bácskai történetük lett a legkedvesebb kutatási területem. A 20. századi bácskai népmozgásoknak a levéltári forrásokban nem található részére próbáltam koncentrálni. Nagyon szerettem interjúkat készíteni, s a környező falvakban az otthonukban beszélgetni

Férjével, a korán elhunyt Kelemen Mártonnal egy vidám pillanatban

a történelmi idöket átélte emberekkel. A Szovjetunióba kényszermunkára (malenkij robot) elhurcolt németek sorsáról ekkor még (1980-as évek) nemigen lehetett beszélni. Sokszor közvetítőkre volt szükségem ahhoz, hogy a hazatért emberek egyáltalán szóba álljanak velem, egy ismeretlennel. Történetüket sokan még a családnak sem mesélték el – a félelem parancsolta önvédelmező hallgatás –, így szinte elsőként hallottam életük ezen szörnyű időszakáról. Meglepi lelki folyamatokat lehetett megfigyelni a beszélgetések során: amikor elhurcolásukról szóltak, sírtak; sírtak a hazatérés elmondásakor, de a lágerekről, a legszörnyűbb világról humoros történeteket is meséltek, és nevetni is tudtak. Mindezek nagy hatással voltak rám, és nem pusztán megírandó alapanyagot jelentettek egy tanulmányhoz. Nemcsak számok, adatok, akták szolgáltatták a történelmet, hanem az eseményeket átélte ember is. Más témák feldolgozása során e tanulságok révén szem előtt tudtam tartani, hogy a történelmi tények és folyamatok mögött ott van az ember is. A székelyekhez a rokonság révén talán könnyebb volt közel kerülni. Igaz, férjem nővérenek családjával való ismerkedés idején kicsit tartottak a „sváb” lánytól. (Pedig 30 év telt el a nagy ki- és betelepítések óta.)

– *Kutatásaid eredményeként számtalan publikáció született. Visszatekintve melyeket tekinted közülük a legfontosabbaknak?*

– Talán az egyik legfontosabb a bukovinai székelyek délvidéki telepítésének a katolikus egyház és a hívek szempontjából történő vizsgálata. Erre az aspektusra korábban nemigen figyelt fel a történetírás. A másik a bajai születésűek névmagyarosításának kutatása volt, s az elkészült tanulmány az állami anyakönyvek történeti-statisztikai feldolgozásával született. Akkor még nem volt laptop, jó adatbázis-ke-

zelők sem, az adatokat cédulára írtuk. Nekem mégis ez volt az első számítógépes munkám, a férjem egy kollégája, *Szibert János* által írt program segítségével. Ez módszertani szempontból is alapmunka volt. Ezen túl több könyvet, forráskiadványokat is szerkesztettem, jegyzeteltem, s végeztem a szöveggondozói munkát is. Többek között a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Kalocsai Iskolánövérék és Ferences Szegénygondozó Növérék bajai krónikáját. *Nagy András emlékezete* címmel kiadvánnyal tisztelegünk a város egykori főépítésze előtt, de nagyon fontosnak tartom az egykori bajai polgármesterről, *Borbíró (Vojnich) Ferenc*ről készített kötetet – amit *Rapcsányi László*val állítottunk össze –, hiszen róla korábban azt sem tudtuk, hol született, hol halt meg, s a végére az is kiderült, hogy Szent-Györgyi Albert apósa volt. Felkutattunk egy szinte ismeretlen személyiséget, *Rapcsányi Jakab*ot is, aki a két világháború között Baja és környéke monográfiáját állította össze, írta meg. A ritkaságszámba menő könyv reprint kiadását előfizetők gyűjtésével képzeljük el, ami a bajai lokálpatriótáknak köszönhetően 1000 példányban megjelent, s el is fogyott.

– *Múzeumi pályád során két, ma már legendának számító vezetővel, Kőhegyi Mihállyal és Solymos Edével is együtt dolgozhattál. Melyiküktől mit lehetett tanulni?*

– Amikor a múzeumba kerültem, *Kőhegyi Mihály* volt az igazgató. Ede bácsi 1985-ben ment nyugdíjba. Mindketten rendkívül széles látókörű emberek voltak, akik minden Bajára vonatkozó anyagot igyekeztek begyűjteni és feldolgozni. Az életük volt a múzeum. Kitaró alaposág, szakterületükön a részletekbe menő pontosság jellemezte őket. Ez volt a legfontosabb, amit tőlük megtanultam. Imádtam hallgatni őket,

amikor a múzeumról, az emberekről, a kutatás akkori körülményeiről, nehézségeiről beszéltek, a hőskorról, hiszen a bajai múzeum fiatalnak számít. A „kétlovas” múzeumok idejéről szóltak, amikor két muzeológus látta el az összes gyűjtemény kapcsán adódó minden feladatot, rendezték a kiállításokat, nem volt gyűjteménykezelő, múzeumpedagógus, technikai munkatárs. Mindezt magam is megtapasztaltam, s voltak évek, amikor egyetlen muzeológusként kellett gondoznom az összes gyűjteményt. Igaz, ez örömteli események miatt volt, mert a túlnyomó részt fiatal nőkből álló múzeumi munkatársak ez időben születtek két vagy három gyermeküket.

– *Kőhegyi Mihály nyugállományba vonulása után, 1996-ban te vetted át a múzeum vezetését. Milyen koncepció szerint dolgoztál, mit tekintettél a bajai múzeum küldetésének?*

– Több szempontból is elég szomorú helyzetben vettem át az igazgatást. Egyrészt akkoriban életveszélyes lett az épület födém szerkezete, emiatt az emeleten lévő állandó kiállításainkat el kellett bontani. A födém felújítása 1995-től 1998-ig tartott. Ebben a helyzetben is meg kellett teremteni a lehetőséget, hogy új kiállításokkal legyünk jelen Baja kulturális életében. Ezért a Nagy István Képtárba is kénytelenek voltunk nem képzőművészeti jellegű tárlatokat vinni. Ráadásul ez a Bokros-csomag időszaka volt, amelynek következtében leépítésekre is kényszerültünk, pedig a munkánk nem lett kevesebb. A múzeumot akkor fenntartó megyei szervezetnek állandó kiállítás létrehozására nem volt pénze, még nem léteztek EU-s pályázatok, a Nemzeti Kulturális Alapnál pedig legfeljebb egymillió forintot lehetett elnyerni – ami igen kevés egy állandó kiállítás esetében, ha többet is ért, mint manapság –, s ez sikerült. Ennyivel kellett nekiindulnunk legalább az egyik kiállítás visszaépítésének. Nagyon sok munkával, pedagógus férjem nyári szabadságának feláldozásával, a munkatársak és házasársaik közreműködésével – persze díjazás nélkül – sikerült. A halászati kiállítást pedig a várossal közösen pályázva sikerült 2001-ben újjáépítenünk.

– *Ez az év tragédiát is hozott az életében...*

– Igen, váratlanul, szívrohamban meghalt a férjem, 46 évesen. Utólérhetetlen, sajátos humorú ember volt. Sokat neveltünk, mindennaposak voltak az egymás ugratásai. Utolsó fricskájaként a születésnapomon halt meg. Egyedül maradtunk... Zsuzsa lányom harmadéves volt a bajai tanítóképző főiskolám, Áron fiam akkor felvételizett a szegedi egyetem filozófia szakán. Az írásbelit meg

Emlék a múltból: a férj a gyerekekkel

megbeszélték, a szóbeli a temetés után két nappal történt. Szerencsés ember vagyok mégis, mert nagyon jó gyerekeim vannak, meghatározó személyiségű apjuk nélkül is biztonságot tudtak teremteni – nekem.

– *A múzeumban ekkor nyílt egy ma is látható állandó kiállítás, az Élet a Dunán.*

– Ezt már úgy alakítottuk ki, hogy egy része lehetőséget nyújtson gyerekcsoportokkal való műhelyfoglalkozásokra, előadásokra is. Részben talán a pedagógusi múltamból, illetve lányom jóvoltából, aki a főlvégi iskola tanítója lett, igyekeztünk a gyerekeket behozni a múzeumba. A múzeumpedagógia egyre nagyobb hangsúlyt kapott az oktatásban is, és több iskola és pedagógus jó partner volt ebben. Ezek a programok azóta is sikeresen működnek, az EU-csatlakozás után pedig komoly pénzügyi lehetőségek is nyíltak a minőségi fejlesztésre. Sajnos a nagy, infrastrukturális pályázatokon sokáig nem tudtunk indulni, mert az épület a város tulajdonát képezte, a benne működő intézmény azonban megyei fenntartású. Szerencsére mára már, 2010 óta ezen a téren is javultak a lehetőségek. Hosszabb távon mindez nyilván a múzeumi munka átalakulásával is jár.

– *Milyen, a nagyközönség előtt ismeretlen, rejtett kincseket őriz a múzeum?*

– A történeti szempontból legértékesebb darabok az 1937-es alapítást követően kerültek a gyűjteménybe. Ezeket igyekeztünk is folyamatosan bemutatni. De olyan kiállítást is rendeztünk a gyűjteményben található „apró csodákból”, amelyek nem alkotnak egységet, más tárgyakkal nehezen párosíthatók. Egy állandó kiállítás koncepció mentén épül fel, nem pusztán szép tárgyak gyűjteménye. E zárványok esetében azonban más a helyzet, állandó kiállítás ezekből nem lehet, de érde-

mes időről időre elővenni őket. Bár a digitális technika a kiállításban nagy lehetőség, a múzeumnak mégis alapvető feladata az eredeti tárgyak bemutatása. Hiszen orrukát a vitrinüveghez nyomó gyerekek azt jelzik, hogy az eredeti látványa igen értékes szempont. A leggyakoribb kérdés ugyanis tőlük az, hogy amit látnak, az „igazi-e”, vagyis: nem másolat. Az igazi, a valódi élményét meg kell őriznie a múzeumnak. Ezt az élményt csak képernyővel elérni nem lehet. (Virtuális múzeumokat az interneten is lehet látni, nem kell elmenni az igazi múzeumba.)

– *Ha korlátlan pénzügyi lehetőségeid lennének, milyen múzeumot tudnál Baján elképzelni?*

– A kérdés eleve többszörös: épület, kiállítás és a mindezt létrehozó emberek, munkatársak közössége. Az épületet illetően mindig is kettősség volt bennem: az a jó, ha a múzeum egy régi, patinás épületben működik, vagy az, ha kap egy csillogó-villogó újat, ami eleve múzeumnak épült? (Utóbbi Magyarországon elég ritka.) Baján a jelenlegi, vagyis a patinás, a város központjában lévő épület ideális. Persze lehet, hogy azért mondom ezt, mert én ezt az épületet minden kínjával együtt nagyon szeretem. Megtartanám az épület nyílászáróit, korára utaló jellemzőit, szóval nem építenék tükörpalotát. Az őrzött tárgyaknak azonban minél nagyobb részét megmutatnám, szép kiállításban. Ahhoz viszont, hogy egy kiállítás és bennük a tárgyak megszólaljanak a látogató számára, nagyon sok pénz (kellő modern eszköz), de mindenekelőtt a rendező tudása, szeme, egyénisége, érzékenysége, eredetiség kell.

– *Milyen feladatok várnak a következő hónapokban, években?*

– A legfontosabb a helytörténeti és történeti dokumentációs gyűjtemény. Úgy szeretnék 2018-ban nyugdíjba menni, hogy rendben adom át ezeket a gyűjteményeket, melyek a múzeum legdinamikusabban gyarapodó egységei. Még igazgatói időszakomból – amikor sok feladatra egyedül voltam – van-

A legnagyobb boldogság: együtt az unokákkal

nak elmaradásaim a gyűjteményeim rendszerezése, leltározása tekintetében. Nagy kérdés és kihívás a ma muzeológusa számára, hogy mi minősül muzeális értéknek. Vajon a tömegtermeléssel, uniformizálódással beköszöntött új világban mely tárgyakat kell múzeumba menteni, megőrizni?

A történésznek nem szabad csak „visszafelé” gyűjteni. Vagyis aktuális feladatom a közlő népszavazás, s még aktív koromban a 2018-as választások anyagának gyűjtése. Ami utána következik, az a két unokámról szól (remélem, lesznek még több is), szeretném megadni nekik azt a nyugalmat, hogy iskola után a mamihoz jönnek ebédre, tanulok velük. Szóval szeretnék nyugálományba vonult történészből főállású nagyanyóvá válni.

– Amikor sem szakmai, sem nagymamai szerepnek nem kell megfelelni, mivel töltöd a szabadidődet?

– Hat- és hároméves unokáim mellett ez egyre kevesebb, munka után, délutánoként – amíg szüleik kicsit pihegnek – velük foglalkozom. Este, egyre és rohamosan romló szemem miatt már nehezen olvasok, de rászoktam az internetes böklészásra, böngészésre. Áron fiamnak köszönhetően nagyon sok értékes filmet nézünk, s ami a legfontosabb, ezeket meg is beszéljük. Együtt szállítja nekem a modern könnyűzenéből mindazt, amit értékesnek tart – szerencsére jó ízlése van. Így sok izgalmas zenekart hallgathatok meg úgy, hogy kiválogatja, ami szerinte nekem tetszik. (El szokta találni.) Nagyon jók, még ha a csapból nem is ezek folynak. Van, hogy jókat beszélgetünk, vitatkozunk a gyerekekkel a mindennapokról, politikáról, „irodalomról vagy más ily fontos emberi lomról”. Ez frissen is tart.

Mayer János

Búcsú Csoóri Sándortól

■ Soha senki nem mondta, hogy a bánat ilyen félelmetes. Akár a retesz hangja, amely visszacseng belsődben. Második könyvem ajánló szavait írtam édesanyámhoz. Sorsom olyan állomásához értem, ahol a helyzetet feldolgozni nem tudtam. Évek telepedtek rám súlyok súlyával. Belső csendjét egyre jobban hallottam. Lassan saját hangomat is, és szavak íródtak a kiteljesedés útján. Egyre többet írtam, és úgy döntöttem, ideje, hogy másoknak is írjak. Elküldtem írásaimat Csoóri Sándornak. Kézzel írott leveleiben izlelgette, olvasta, elemezte, mélyre hatóan kifejtette gondolatait. „Verseit szívesen olvastam el, amit dicséretnek is tekinthet, hiszen ha nem találtam volna benne valami izgalmat, a második vagy a harmadik után abbahagytam volna az olvasást. (...) Munkáit olvasva egyik részük már igazi költészet, másik részük didaktikus próza. A Tiszta szóval nektek című verse is egy elejtett kristálypohár... Kíváncsian olvastam új versét is, amely szakadatlan mozog. Jobb, mint az előző.”

Hát így tanított engem a MESTER, akihez hűen ragaszkodtam, és munkáimban szorgalmasan betartottam segítő szavait. Később a következőt írta: „Kedves Emesz Margit! Soha, még egy fél szóval sem bántott meg engem. Terhel is a lelkiismeret hosszú hallgatásom miatt. Mi lehet hát az oka ennek az oktalanságnak? Kimerültem, mint a hosszútávfutók, és fekszem a földön. Gondolja meg, 78 éves vagyok...”

Majd amikor sajnos beteg lett, feleségétől, Balogh Júliától a következő sorok érkeztek: „Kedves Emesz Margit! Sándor, sajnos, néhány hete beteg, és levelei tömegére most én válaszolok. Köszönjük ünnepi jókívánságait. Az íjesztendőre kívánunk Önnek és mindnyájuknak mindig újjáéledő boldogságot. Üdvözlettel, Balogh Júlia. 2005. december 30.”

További leveleit köszönettel és hálával őrzöm. Nem csak a költészetéről váltottunk gondolatot, hanem hazánkról, a nemzetről, életünkről. Írásaimban sokszor szerepelt drámai helyzet és a kiszolgáltatottság érzése, amely a hétköznapokat sújtotta. Átérezte helyzetemet, és továbbra is arra buzdított, hogy írjam meg a tiszta valóságot. 1980-ban egy tanítványomtól ajándékot kaptam, SZÉP VERSEK 1979 címmel. A kötetben híres és nagy költőink szerepeltek. Csoóri Sándortól Lámpák és öklök elé című írása ma ugyanolyan megrendítő, mint amikor megjelent.

„Hogy mit kell nekünk még elviselnünk, a kiéhezett jósok sem tudják. Lehet, hogy egy napon már senki se marad a közelünkben, csak a bőröndjeink, csak a hajszálaink, csak bevetetlen águnk a napsütésben. A könyveink nagyon okosak lesznek, mint a sértetlenül kihantolt sírleletek. Írva áll bennünk a jóváhagyatlan élet eposza, a pünkösdi seregszemlék napiparancsa vérbetűkkel, az esők verse, az emberárulás verse, a versben megromlott világverse, de mindez oly túlvi-

Csoóri Sándor (1930-2016)

lágian messze lesz már, mintha egy hangyát néznénk a szakadékban. Lehet, hogy nyár lesz, lehet, hogy do-hánysárga ősz, gesztenye kopog a padra s a szomszéd házból egy megöszült háború zokog föl női hangon, gazdátlanul maradt tányérok fölött s egyszerre, mint a fantom-fájdalom, sajogni kezd az életünk hiánya, a szerelem, mint a lefürészelt jobb láb és elmennék már egy kihallgatásra is boldogan, lámpák és öklök elé.”

Ma nincs közöttünk, de erősebben van itt, mint valaha. Lelkemből fakadó könnyes szavaimat most a szelíd ősz hagyja jóvá. Csoóri Sándor öröksége a magyar nemzet útján a legnagyobb lámpás.

Emesz Margit

Emlékezés Révfy Tivadarné Tóth Krisztina tanárnőre

■ „A föld eláru. Magához ölel.

A többi kegyelem.” (Pilinszky János)

Szeptember 9-én sok száz gyászoló jelenlétében ölelte magához a Rókus temető földje Révfy Tivadarné tanárnő koporsóját. A szeretett édesanya, nagymama, barátunk, ezernyi diák egykori tanítója, városunk ismert személyisége a kegyelem világába költözött. Halálával szegényebbek lettünk mindannyian, akik szerettük és tiszteltük őt

Tóth Krisztina Apatinban született 1937. július 14-én. Édesapja – Tóth Ferenc – könyvelő, ötödérszben tulajdonosa az apatini Eterna cipőgyár részvényeinek, édesanyja, Szauter Éva Anton Szauter lakatosmester és Rozina Zimmer leánya volt. A család viszonylagos jólétben élt. A már felnőtt Krisztina még visszaemlékezett a béke és a nyugalom utolsó röpke éveire: a szülők, a nagyszülők dédelgető szeretetére, játékaira és játszótársaira, a vasárnapi családi miselátogatásokra s arra is, hogy ilyenkor rendszerint betértek az apatini sörházba, ahol a felnőttek elfogyasztottak egy-egy pohár sört zóna vesevelővel, ő pedig megkapta kedvenc fagyalaltját. Együtt volt a család, mindennapjaikat még nem a „fortélyos félelem” igazgatta.

Az Apatiner Heimatblätter 2006. decemberi száma néhány fénykép kíséretében mutatja be a famíliát. Apatin a XX. század első felében a bácskai katolikus németiség központja volt. A helység az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása nyomán a Szerb Királysághoz, 1941-től, a Délvidék visszafoglalásától rövid ideig ismét Magyarországhoz tartozott. Miután a szerb partizánok 1944. október 24-én visszavették, bekövetkezett a város lakóinak tragédiája: kétezernél több személyt szovjet munkatáborba hurcoltak el, közülük mintegy hétszázán éhen haltak, majd 1945. március 11-én csaknem 8000 lakóját hajtották a gádori és a körtési szerb haláltáborokba.

Krisztina szüleit Zomborba vitték kényszer-munkára, a kislány pedig nagyszüleiével az apatini halfeldolgozóban kialakított lágerbe került. Innen úgy sikerült megszöknie, hogy a felnőttek tanácsára játékot színelve megközelítette a láger kapuját, majd egy óvatlan pillanatban kilépett rajta. Az őt váró rokonok nagyanyjának testvéréhez szöktették a szlavóniai Slavonski Šamacra. Később ide érkezett a szintén sikeresen megszökött édesanyja is, akivel aztán 1947. május 17-én Béregnél – kockáztatva a lelövetést – átlépték a magyar határt. Hercegszántón a templom előtt megpi-

hentek. Itt talált rájuk a futballista Albert Flórián nagyanyja, aki pártfogásába vette őket. Vándorlásuk következő állomása Baja volt. A nagyszülők akkor már egy ideje itt éltek. A Sugovica partján lévő hajóüzemben kaptak munkát és egy szoba-konyhából álló lakást Kiefer Ferencről, az üzem akkori tulajdonosától. (Ő eredetileg szintén apatini volt, de már 1943-ban átköltözött városunkba.)

A Baján egymásra találó szülők hamarosan Budapestre költöztek, Krisztina pedig a nagyszülőknél maradt. A kiváló szakembernek bizonyuló Tóni bácsi és a pozsgás, mosolygós arcú, mindig segítőkész Rózi néni kedvelt volt az üzem munkásai és az alvégiek körében. Unokájukat is szeretettel fogadták. Miképpen mi, alvégi gyerekek is, akikben később barátokra lept.

Gyerekkori játékaink, kamaszkorunk színtere – az alvégi Sugovica-part, a hajógyár környéke, a Pandúr-sziget – különbözött a maitól. Nyomokban őrizte még az ember és a háborítatlan természet kapcsolatát. A háború alatt és után a környékbeli erdők szabadon járhatók voltak, az alvégiek innen nyerték tüzelőjük egy részét, itt horgásztak, gombásztak, s néha elejtettek egy-egy nyulat, fácánt. A „hajógyár” előtt kiszélesedő, lassan áramló Sugovica egészen az egykori vámházig levitte a Duna selymes homokját, s kialakította az alvégiek kedvelt nyári fürdőhelyét. Régi szokás szerint az asszonyok, lányok itt mosták tiszta fehérre a családi ágyneműt, fehérneműt. Tragacsokon tolták le a vízpartra a mosnivalót, a négy lábú mosópado, a „csapófát”. A mosópado a sekély vízbe állították, szoknyájuk alját feltűrve mellé álltak, a mosnivalót megmártogatták a lágy vízben, beszappanozták, a csapófával sulykolták. Miután jól kiöblítették, a Szeremlei utca és a vízpart közötti széles füves területen kitegették a napra száradni. Megtehetők, mert az utca és víz között akkor még nem állott épület.

A kiadós fürdés után mi, gyerekek is itt szárítottunk, tanyáztunk, máskor a környező erdőkben játszottunk, barangoltunk csapatostul. Idővel velünk tartott Kriszta is. Mi látogattuk a természetet, ő benne lakozott. Közvetlen tapasztalója volt az erdő tavaszi ébredésének, az élet megújulásának, a víz változó játékának, a természet szépségének. Bizonyos, hogy nagyszülei gondoskodása, féltő szeretete mellett ez is hozzájárult ahhoz, hogy az átélte szörnyűségek után Baja a nyugalom szigete lett számára.

Révfy Tivadarné (1937-2016)

1947 májusától a Felsővárosi Általános Iskola tanulója. Némi nyelvi nehézséggel küzd, hiszen korábbi életében sváb anyanyelvét használta, Šamacon pedig szláv nyelvi közegben élt. Mi is felfigyeltünk enyhén idegen kiejtésére, játékainkban azonban ez nem zavart bennünket.

Az általános iskola elvégzése után, 1952-ben a III. Béla Gimnáziumba iratkozott. Jellemző, hogy az iskolába Tóni bácsi csónakkal szállította naponta, mert a vízi út volt oda a legrövidebb. Az első osztályban jó, a másodikban jeles, a harmadikban kitűnő, a negyedikben jeles eredményt ért el, s ugyancsak jelesen érettségizett. Kiváló tanárai közül a legnagyobb hatással Tóth-Pál Zoltán volt rá: az ő mesteri műelemzéseire nyomán szerette meg az irodalmat.

Nagy reményekkel adta be felvételi kérelmét az ELTE Bölcsészettudományi Karára. Tanári diplomát kívánt szerezni, s vágyott, hogy szüleiével lehessen Budapesten. Sváb származása miatt az „egyéb” kategóriába sorolták, ezért nem vették fel. Ekkor átiratkozott a pécsi főiskolára, egy év után azonban arról értesítette az egyetem, hogy mégis megkezdheti tanulmányait. Magyar nyelv- és irodalom és szerbhorvát szakra iratkozott be. Most vette valamelyes hasznát a gyermekkorában hallott, alapfokon már ismert, beszélt szláv nyelveknek. Tanulmányai során az irodalomnak szentelt kiemelkedő figyelmet. Az egyetemen ismerkedett meg Révfy Tivadarnéval, a Jászágóból érkezett francia-német szakos hallgatóval, akivel 1961. március 17-én házasságot kötött. A diploma megszerzése után Bajára költöztek. Krisztina egykori iskolájának, a III. Béla Gimnáziumnak lett a tanára, férje pedig a Tóth Kálmán Gimnáziumban tanított, ahol egy udvari lakásban szegényes szállást is kaptak.

Tanítványok gyűrijében

Abból a gimnáziumi tantestületből, amelyet Makk Ferenc professzor, egykori „bélás” diák egy írásában „aranycsapatnak” nevezett, tizenketten tanítottak még Krisztina pályakezdésének évében. Az intézet Emlékkönyve mégis a „fejlődés nehéz éveiként” jellemzi ezt az időszakot. A nehézségek legfőbb oka az osztályok számának hirtelen megnövekedése volt, amellyel a testületi létszám nem tartott lépést. Óriási volt a nappali, a levelező és esti tagozaton is tanító tanárok túlterheltsége, kevés a tanterem, „állandósulnak a folyosón tartott nyelvi órák”. Ugyanakkor ez időben jöttek létre az egy-egy kiváló tanárhoz kötődő idegen nyelvi, illetve matematika-fizika tagozatos osztályok. Ezek megteremtették az elmélyültebb tudás megszerzésének lehetőségét, amely leginkább a tanulók megnövekedett szakmai érdeklődésében, a tanulmányi versenyek eredményeiben mutatkozott meg. A tanulmányi átlagok javultak, és egyre több tanuló folytatta tanulmányait főiskolán, egyetemen. A gimnázium rálépett arra az útra, amelyen később az ország középiskoláinak élvonalába jutott. Fejlődött az épületben működő német nyelvű Frankel Leó Gimnázium is

A tanárnő tevékeny részese lett a testület kemény helyállásának. A „szépség köveként” magas szinten tanítja az irodalmi ismereteket. Szívesen időzik a nagy költők társaságában, s elsődlegesen műveik érzelmi világát tárja fel élvezetes, színes magyarázataiban. Tanórái hangulatának megteremtéséhez hozzájárult átlagon felüli előadói készsége, kétségtelen szépsége, személyének erős kisugárzása. Sokszor fejből idézte a verseket, s az igényesség jegyében ezt megkívánta tanítványaitól is. Arra ösztönözte őket, hogy egy-egy alkotás világát önállóan tárják fel, az irodalmi mű értő ol-

vasóivá váljanak. Az irodalmat felhasználta tanítványai személyiségének formálására. Hogy e tanári törekvése sikeres, az közvetve néha nyomon követhető. Egyik volt diákja így emlékezik: „Sok kedves emléket, élményt örökök magamban a gimnáziumi évekről. Mint például irodalmi színpadunk előadásai

és az arra való készülések együttléte; a közös 16. születésnapunk, ahova tanáraink is hoztak ajándékot, mint kedvenc versüket, zenéjüket.” A másik diák – jelenleg a BME Építőmérnöki Karának docense – írja: „Kriszta néni magyart tanított, de néha megbántott háborgó lelkünkkel is gondos anya módjára foglalkozott.”

S egy harmadik, késői visszaemlékezés: „Ez az emlékezés rólad szól. Rólad, aki a bajai bélás gimnazista éveim alatt megszerrettetted velem József Attila verseit. Pedig akkor még nem is értettem minden versét. Például azt a sorát sem, amiről te akkora csodálattal, szeretettel áradoztál: Hiányod átjár, mint huzat a házon.”

A tanórákon túl is sokat tett a tanulók tudásának növelése érdekében. Az egyik korabeli jegyzőkönyvben olvashatjuk, hogy a hatvanas évek közepén az iskola ifjúsági klubot nyitott a Fegyveres Erők Klubja támogatásával, ahol irodalmi, történelmi, hadtörténelmi, filmesztétikai, képzőművészeti témákkal foglalkoztak a diákok, meghívott előadók közreműködésével. Ugyancsak itt „nagy erkölcsi sikert jelentő kezdeményezésként” értékeli az igazgató a város közönsége számára rendezett József Attila-estet és az irodalmi színpad működését. Mindennek egyik lelkes megvalósítója, szervezője a tanárnő volt.

Kutatásaiba is bevonta diákjait. Babits Mihály bajai évének nyomait, színhelyét, tárgyi emlékeit, a még élő tanúkat kereste néhány lelkes tanítványa társaságában, akiket így vitt közel a tudományos munkához, s ugyanakkor élményhez is juttatta őket. Középiskolai működésének 17 éve alatt három osztálynak volt az osztályfőnöke. Jelentős eredménye, hogy a rábizott osztályokból változatos diákéletet élő, élményekben gazdag közösségeket kovácsolt.

Bár a III. Béla Gimnázium megbecsült pedagógusa, 1978-ban él a lehetőséggel, és a Bajai Tanítóképző Főiskola tanára, adjunktusa lesz. A tanárnő főiskolai tevékenységét dr. Fátrai Klára főiskolai tanár, főigazgató szíves közlése, értékelése alapján ismertetjük.

A tanárnő érkezéséig óraadó oktatók tanították a szerbhorvát tantárgyakat. Most lehetővé vált, hogy az intézményben első ízben teljes foglalkoztatású tanár lássa el a kis létszámú, de jelentős tagozat képzését. Magyar nyelvtant, nyelvművelést, anyanyelvi tantárgy-pedagógiát, beszédművelést, illetve szerbhorvát nyelvtant, nyelvművelést, népismeretet, tantárgy-pedagógiát, irodalomtörténetet tanított. Hallgatóit nagyon jól ismerte, s nemcsak a tananyagban, de sokszor személyes problémáik megoldásában is segítséget nyújtott számukra. Tanítványai tisztelték, szerették, felnéztek rá.

Évekig volt az intézet nemzetközi kapcsolatainak ügyintézője. A zombori és a szabadkai Pedagógiai Akadémiával folytatott együttműködés során fordított, tolmácsolt, szervezte az oktatók és hallgatók cseréjét. Kapcsolatot tartott a hallgatók tanításait biztosító gyakorlóhelyekkel, társfőiskolákkal. Maradandóak tudományos eredményei, vizsgálatai a nemzetiségi tanítás objektív és szubjektív feltételeiről, illetve a kétnyelvűség pszicholingvisztikai problémái témakörében írt munkái.

A főigazgató így összegez:

„A szerbhorvát tanítók képzése szorosan összefonódik iskolánkban Révfy Tivadarné Kriszta tevékenységével, és nem hiszem, hogy az országban van olyan szerbhorvát tanító, aki ne ismerné nevét.”

1992-ben nyugdíjba vonult, de ez nem jelentette tanári munkájának befejezését, hiszen még évekig tanított a város több középiskolájában óraadó tanárként. Életének utolsó két évtizedét a családnak szentelte. Laura, Miklós és András unokájának ragaszkodása, szeretete boldoggá tette, s annak is örült, hogy tudásával, nagy élet-tapasztalatával segítheti Zoltán fia közéleti tevékenységét.

Ez év szeptember 3-án városunk jelentős személyisége távozott, egy emelkedett ívű, termékeny tanári pálya fejeződött be visszavonhatatlan véglegességgel.

Révfy Tivadarné Tóth Krisztina földi katedrása üres lett, a tábla betelt az „írással”, s mi – ahogy egykori diákja írja – József Attila verssorával fájón jelentjük neki:

„Hiányod átjár, mint huzat a házon.”

Erdőjárás: egy bajai lány Finnországban 4.

Sárga róka: megfelelő csapadék esetén tenyérnyire is megnő

■ Finnország kétharmadát erdő borítja, ami remek kikapcsolódási és „élelemgyűjtési” lehetőséget biztosít mindenki számára. Itt mindenkinek joga van a természethez, így a bogyógyűjtéshez és gombaszedéshez, az orsó nélküli horgászathoz és lékhorgászathoz is az ország egész területén.

Gombaszedés

Alapvetően ugyanazok a gombák találhatóak meg a két országban, mégis kicsit más a helyzet. Az otthonihoz képest később kezdődnek az egyes „gombaszekcionok” az eltérő éghajlat miatt, ugyanakkor a sokszor bőségesebb csapadék miatt nagyobb mennyiségben lehet őket megtalálni erdőjárás alkalmával. Emlékszem, hogy „otthon” azonnal felcsillan a szemem, ha egy étteremben vargányás étel is szerepelt az étlapon. „Itthon” (Finnországban) az is előfordult, hogy csak vargányából készült a gombapaprikás, miután vödörszámra hoztuk haza az erdőből.

A róka és a trombitagomba otthon szintén kuriózumnak számít, itt viszont csak ki kell menni az erdőbe, és leszedni. Persze itt sem terem akárhol, de viszonylag könnyen ki lehet ismerni, hogy milyen helyeken nőnek. Időigényes persze, de ingyen van, és legalább friss levegőn tartózkodik az ember.

Ezek alapján magától értetődő, hogy időről időre gombaételek kerülnek az asztalunkra: például gombakrémleves trombitagombából vagy éppen sárga róka gombából, vargányás rizottó, róka gombás rántotta, róka gombás csukafilé, vagy éppen egy egyszerű sült húst dobunk fel egy ízletes gombaszósszal. Szerencsére sokféle van, és jól is variálható, így még nem untuk meg.

Ha mégis túl soknak éreznénk hirtelen, lesütve kitűnően fagyasztható a gomba, és tavaly óta szárítani is szoktuk, úgy is többféleképpen felhasználható. Nagy sikere volt például a szárított gombás-lazacos pizzának, amelyet magyar vendégeknek tálaltunk fel nemrég. Na jó, olaszoknak nem is mertük volna...

Bogyószedés

A gomba mellett az áfonya és egyéb bogyók szedése miatt is megnő az erdők népszerűsége nyár közepétől kezdve; sőt, talán többeket is érint a dolog, elvégre a gom-

bákat nem mindenki meri leszedni. Július vége felé szokott kezdődni a kék áfonya szezonja, és akkor el is kell kezdeni szedni, különben már csak „learatott” bokrokat látunk az erdőben. Sajnos ez azzal is jár, hogy sokan az előtt leszedik, hogy teljesen beérne, így aki nem akar nagyon fanyar áfonyát szedni, annak érdemes ritkábban látogatott erdőt keresnie. Áfonya egyébként sok helyen nő, de változatos sűrűséggel, és az adott bokron sem feltétlenül egyszerre érnek be a szemek, így sokáig tart néhány üveg lekvárnak való termés leszedése is. A szinte minden boltban kapható bogyószedővel gyorsítható a folyamat, de mivel ez a levelet és vékony ágakat is leszedi az áfonyával együtt, a tisztítás tart tovább.

A vörös áfonyára egészen őszt végéig kell várni, mert csak akkor lehet szedni, ha már megcsípte egyszer a fagy. Ritkábban nő, mint a kék, és sokkal savanyúbb is, így abból csak néhány marékkal szoktunk leszedni, séta közben csipegetve. Az általunk legkedveltebb felhasználási mód a kék és vörös áfonyából vegyesen készített szósz, ez rendkívül jól illik a hagyományos szarvasraguhoz, ami itt nemzeti ételnek számít – így természetesen a turistáknak is számos étterem kínálja.

Horgászat

A gombaszedésben is, de a horgászatban kiváltképp a párom a szakértő. Volt pillanat, amikor még varázslónak is gondoltam, mert egy ponttyal tért haza – ami addigi tudásunk szerint Finnországban egyáltalán nem is található. Azóta kiderült, hogy telepítettek pontyot, ezért el lehet csípni egyet-egyét, ha jó helyen próbálkozik az ember. De az itteni éghajlatot nem igazán szeretik, a hidegben nem ívnak le. A finn horgászok többsége nem

Tó jege alól „kicsalogatott” csuka: a lékhorgászat nagy előnye, hogy nem kell attól tartani, hogy délutánra megromlik a reggel kifogott hal...

is ismeri a pontyot – itt amúgy sincs nagy divatja a békés halak horgászatának, a finomszerelű horgászat és a fenekezés kevésbé ismert. Erre jó példa volt, amikor hosszan és nagy érdeklődéssel figyelte páromat egy másik horgász, majd feladta a tépelődést, és megkérdezte, hogy mit is csinál, és hogyan akar olyan szereléssel halat fogni...

A finn horgász számára a rablóhalak a vonzóak, pergetni mennek ki a vizekre. Itt azzal lehet leginkább dicsekedni, ki mekkora csukát vagy lazacot fogott. Egyébként süllő, keszeg, sügér, menyhal, piszt-

ráng is sok van a vizekben. Egyszer egyébként egy vidra kapta el a csaliként bedobott gumihalat, majd bámult a horgászra meglepetten...

Érdekes, hogy noha az esetek 99%-ában Finnország drágább, mint Magyarország, a horgászengedélyekre ez nem vonatkozik. Kedvező áron, már 17 euróért (kb. 5300 Ft) lehet olyan engedélyt venni, amellyel a fővárosi régió vizein egész éven át lehet három bottal horgászni. Az orsó nélküli horgászat és a lékhorgászat pedig mindenki számára ingyenes egész évben. Persze

itt is vannak magánkézben lévő tavak és folyószakaszok, ezekre ugyanúgy külön jegyet kell váltani, mint az otthoni fizető tavakra.

A gomba- és bogyószedéssel ellentétben a horgászatnak nagy pozitívuma, hogy a téli hónapokban is üzhető, nincs benne „téli kényszerszünet”, így a lelkes természetjáró is át tudja vészelni az utolsó vörös áfonyaszemtől az első tavaszi gombáig tartó – szó szerint – sötét időszakot.

Simor Katalin

Akik megérdemelték a díszdiplomát

■ Ebben az évben több alkalommal és több helyszínen üdvözlöttük azokat a nyugdíjas pedagógusokat, mérnököket, akik több évtizeden át példamutatóan végezték munkájukat, és ezzel tiszteletet, közmegbecsülést vívtak ki maguknak. Baja városa pedagógusnapon (június 6.) köszöntötte a diplomájukat 50, 60, 65, 70 éve megszerző szakembereket.

A dr. Munczig Dénesné kulturális referens által szeretettel szervezett ünnepség keretében Csubákné Besesek Andrea alpolgármester méltató szavai mellett emléklapot vehetett át a városháza dísztermében Csulyák Lászlóné, dr. Solymosi János, Hajdúné Vasadi Mária, Majoros Attiláné, dr. Kincses Ferencné, Kvala Ferencné, Szőnyi Tiborné, Zalavári Zoltáné, dr. Juhász Károly, dr. Rendes Béláné, Kovács Tököli Sándor. A 60 éve végzett tanító-nőket elkísérte volt osztályfőnökük, Szirmai Józsefné (Lenke néni) is, akit a régi tanítványok virágcsokorral köszöntöttek.

A díszdiplomák kiadására a főiskola jogosult. Az Eötvös József Főiskola diplomaátadó ünnepségén, június 24-én a Posta Sándor sportcsarnokban dr. Juhász Károly, Papp János, Szűcs István 65 éve szerzett oklevele alapján vas oklevél, Kovács Tököli Sándor 70 éve szerzett oklevele alapján rubin oklevél elismerésben részesült. Az ünnepség kedves színfoltja volt, hogy Kovács T. Sándor fia, Kovács T. László főiskolai adjunktus testnevelő tanár éppen ekkor vehette át nyugdíjba vonulása alkalmából megérdemelt kitüntetését.

A főiskola külön ünnepséget szervezett az 50 éve végzett tanítóknak – akik egyben találkozójukat is tartották – és a hozzájuk csatlakozó gyémánt-, vas- és rubindiplomásoknak. Szeptember 2-án első ízben tartották a rendezvényt a Bajcsy-Zsilinszky utcai épületben, mert a Szegedi úti épületet a pedagógusképzés elől már lezárták. Az új helyen méltó körülményeket alakított ki társaival együtt Czicze Andrea főiskolai referens. Dr. Melicz Zoltán

rektor és dr. Kanizsai Mária, a pedagógusképző intézet vezetője nagy tisztelettel és meleg szavakkal köszöntötte a nyugdíjas szakembereket és a vendégeket. Csubákné Besesek Andrea alpolgármester megalapozó ünnepi beszédében hangsúlyozta: sok változást megélünk, de a pedagógusra mindig szükség van, hitele, felelőssége nem változik. Dr. Kosóczki Tamás orgonaművész vezetésével a főiskola hallgatói színvonalas műsorral üdvözlötte a vendégeket. Az okleveleket a rektor adta át virágok kíséretében.

Arany oklevelet (50 év) kapott: Anka László Fülöpné, Balázs Sándorné, Békésiné Lázár Márta, dr. Csányi Jánosné, Faragó Imréné, Fekete-Kovács Gyözőné, dr. Földesi Gyuláné, Fürjes Gyula, Gász Andrásné, Gyenis Lajosné, Hajdú Dezsőné, Hajdúné Vasadi Mária, Kiss Józsefné, dr. László Györgyné, Majoros Attiláné, Ónodi Gáborné, Palástiné Varga Erzsébet, Rigó Joakim Pálné, Szabó Sándor Ödön, Szabó Sándor Ödönné, Szabóné Kis Anikó, Tartott Tiborné, Tarnovszky Ferencné, Varró Buzogány Márta, Végh Lajos Sándorné, Vén Ferencné, Vida Istvánné, Wágner Sándorné.

Gyémánt (60 év) oklevél kitüntetésben részesült: dr. Kincses Ferencné, Kvala Ferencné, Lábodi Lászlóné, Moretti Alfrédné, Sümegi Péter, Zalavári Zoltáné, dr. Zalántai Endréné.

Vas (65 év) oklevelet kapott: Gál Józsefné, Moretti Alfréd.

Rubin (70 év) oklevelet vehetett át: dr. Rendes Béláné, Simon Jenőné.

A város életében és a főiskola történetében is jelentős eseménynek

lehetünk tanúi az ünnepségen. Baján 1963-ban indult meg nappali tagozaton a felsőfokú vízügyi képzés. Azóta tehát eltelt 50 év, és első ízben adhatott ki az intézmény arany okleveleket az első végzett vízügyi mérnököknek. Közülük hárman itt vehették át ezt a kitüntetést: Harangozó Gyula, Márki Mihály, Nagy Sándor Ferenc. Kedves meglepetésként szolgált mindannyiuknak az az elegáns ajándék, amely fából készült tokban tartalmazza az intézmény fém plakettjét, és amelyet Nagy Andrea marketingvezető tervezett Klossy Irén grafikusművész főiskoláról készített logójának alkalmazásával.

A díszdiplomások nevében Fürjes Gyula nyugdíjas ÁMK-igazgató mondott hálás köszönetet az okleveleket kibocsátó intézménynek. A főiskola 2016-ban összesen 125 díszdiplomát adott ki. Voltak, akik otthonukba kérték, vagy régi munkahelyükön kívánták átvenni az oklevelet. Dr. Solymosi János kollégánkat a bajai Nyugdíjas Pedagógus Klub összejövetelén köszöntöttük, a főiskola képviselőjének részvételével.

Minden kitüntetett pedagógusnak és mérnöknek további boldog, békés, tevékeny nyugdíjas éveket kívánunk!

Fátra Klára

A díjazottak egy része

Paradicsomban az igazság

■ Lássuk be: van valami sajátos bája a nyári bajai szabadtéri színháznak. Augusztus vége felé, amikor még elég meleg az idő, de este 8 óra körül alkonyodik, a Szentháromság téren már nagy a nyüzsgés: sokan keresik a helyüket a nézőtéren és a lelátókon, miközben *Pethő Attila* bársonyos hangja sorolja az aznap esti tudnivalókat, valamint az épp aktuális produkció adatait. Mivel ez már öt éve tartó jelenség, szinte biztos, hogy aki ott van, az jóindulattal, érdeklődéssel, izgalommal várja az előadást, és ez kedvező energiákat tud felszabadítani. Hogy aztán ezek az energiák kitartanak-e a produkció végéig, az más kérdés, de épp az ideai musical miatt jogos: a *Szép nyári nap* című darab már előljáróban is népszerűnek bizonyult. Mindkét előadásra elfogytak a jegyek, bár többen Neoton-koncertre szerettek volna eljutni. Talán nem is véletlenül. A cím némileg becsapósnak bizonyulhatott, és a plakátokon is igencsak nagy betűkkel lehetett olvasni a Neoton szót, ez pedig már elég ahhoz, hogy a felületesebb vagy csak sietősebb olvasó meglehetősen vegye tudomásul, milyen jó program is ígérkezik.

A jó programra végül nem is lehetett panasza, bár akik a Neoton-koncertek hangulatára vágytak, alighanem csalódtak. *Somogyi Szilárd* rendező az előadást megelőző közönségtalálkozón mondta el, hogy a *Szép nyári nap* a *Mamma Mia!* mintájára született, az ABBA-dalokra írt musical ugyanis akkora sikert aratott, hogy a Budapesti Operettszínház szerette volna elkészíteni ennek egyfajta honosítását: olyan produkciót, amelyet népszerű magyar együttes dalaira lehet kikeríteni. A választás végül az egykori nagy diszkókedvenc Neotonra esett (amely valamikor többféle néven és formációban létezett, sőt, egyik vadhajtásában maga a *Szép nyári nap* orosztanárát megformáló *Szulák Andrea* is énekelt egy ideig). Hogy jó választás volt-e vagy sem, arról nyilván lehetne vitatkozni, bár nem érdemes. A laza szövésszerű történet visszahozza a 70-es, 80-as évek magyar rögválóságát, a nyári építőtáborokat, a politikai diszsonanciákat, valamint a fiataloknak azt a kortalan vágyát, hogy csak a szerelemmel és a bulikkal foglalkozzanak. A jugoszláv határ melletti Bácsszentmária helyszíneként több szempontból is jó választás: egyrészt ezzel a névvel akár valóságos is lehet(ne), másrészt némi humorforrást sem nélkülöz a *Santa Maria* című Neoton-sláger vonatkozásában. Persze, nem ez az egyetlen olyan mozzanat, ahol érzékelhetünk némi erőltetettséget arra vonatkozóan, hogy az adott sláger megtalálja a helyét a történetben, de ezt írhatjuk annak

a számlájára, hogy egyáltalán nem könnyű úgy összeválogatni dalokat, hogy azok – illetve azok mondanivalója – valamiféle kerek egészet tegyenek ki. Ugyanakkor azoknak is csalódnuk kellett, aki a klasszikus Neotonhangzást várták: nyilván egy musical zenéje másfajta hangszerelést kíván, mint ahogy időnként a szövegekbe is bele kellett nyúlni, bár ezek inkább csak árnyalatnyi különbségnek hatottak. A produkció maga azonban elérte célját, hiszen – bár a Budapesti Operettszínház egy nyári darabnak tervezte –, az előzetes elképzelésekkel ellentétben sokkal hosszabb ideig maradt a repertoárban, és megért több mint 200 előadást, ráadásul Bajára is ezt hozták. Ilyenként kaptunk egy könnyű nyáresti produkciót, jó alakításokkal, figyelemre méltó táncokkal – benne a szívünknek különösen kedves két bajai lánnyal, *Agócs Nórával* és *Kunos Andreával* – és helyenként fergeteges jelenetekkel. A szereplőgárdát két csoportra oszthatjuk: egyrészt a táborlakó fiatalok, másrészt az őket terelgető felnőttek. Előbbi kategóriában olyan, Baján is jól ismert művészek kaptak helyet, mint *Vágó Zsuzsi* és *Vágó Bernadett*, *Peller Anna*, *Kerényi Miklós Máté* vagy a többiek mellett kamaszfiúnak talán kicsit túlkorosnak ható, bár roppant sármos *Szerényi László*, vagy a viszonylag ismeretlennek számító *Angler Balázs* (bár már régóta játssza Péter szerepét a *Szép nyári napban*). Mellettük pedig a már említett *Szulák Andreán* kívül ott van az operett egyik nagyszonyának számító *Oszwald Marika*, a humora miatt is méltán népszerű *Faragó András*, valamint a történetbeli ellenpólusa, de vele párban is remeklő *Csonka András* és a pesti művésznőt megformáló *Janza Kata* (akinek az Elisabeth-poénja a bajai közönségnek valahogy annyira nem jött be). Ez a társaság pedig bőven termeli a helyzetkomikumot, de a drá-

mát és lírát is: szerelmek, barátságok, emberi kapcsolatok, politikai nézetek csapnak össze annak a letűnt világnak az esetlenségében és esendőségében, amelyre ma már visszagondolni sem annyira jó. Mint általában egy musical esetében, a történetet itt is elviszi a zene: a fiatalok önfelédten buliznak a *Santa Maria*, a *220 felett*, a *Tini-dal* vagy a *Ha szombat este táncol* dallamaira, az idősebbek a *Pago Pagóra* – ez a lerészegedős jelenet, amelyben Faragó Andrásnak még a pocakja is zumbát táncol, a darab egyik csúcsa. A lírai részeket kiemeli és aláhúzza a *Latin szerenád*, az *Itt vagyok*, a *Megváltást várok* és a fináléként is értelmezhető *Holnap hajnalig*. Azt még felröhatjuk a darabnak, hogy – és ez sem egyedi a musicalek világában – kicsit túl hirtelen ér véget, mintha egyetlen nóta állna rendelkezésre ahhoz, hogy minden konfliktus megoldódjon, sőt, időnként egyazon dalon belül elkezdődik, tetőzik, majd el is csitul. Esetünkben mire a *Holnap hajnalig* intrója felcsendül, az épp csak útnak induló, disszidálni készülő Péter már vissza is tér szerelméhez, Julához (aki előzőleg persze néhány közhelyben elmondja neki, miért nem helyes elhagyni a hazát) és a csapat kajla kamaszhoz, akikkel együtt küzdenek meg az óriási mennyiségű, mindent átható paradicsommal.

A boldog végkifejlet annak ellenére se marad el, hogy voltak háttérben dolgozó erők és hátráltató tényezők. A párok – némi civódás és félreértések után – egymásra találtak, győzött a szerelem, a barátság, a szülői szeretet és belátás. Ha jobban belegondolunk: ezek az érzések tehetők elviselhetővé, mindennek ellenére is élhetővé azt az időszakot, amelyet a *Szép nyári nap* visszavarázolt a színpadra, és amelyet a közönség hazavihet magával. Mert a hátizsákban ez is benne van.

Sándor Boglárka

Vágó Bernadett a tábor lakók (köztük Agócs Nóra és Kunos Andrea) gyűrűjében

Védendő védtelenek: a zöldes gyöngyházlepke

„Hervad már ligetünk, s díszei hullanak,
Tarlott bokrai közt sárga levél zörög.

Nincs rózsás labyrinthus, s balsamos illatok

Közt nem lengedez a Zephyr.” – olvashatjuk

Berzsenyi Dániel *A közelítő tél* című versének első strófájában az évszakváltás természeti-környezeti változásairól. Előzőek egyik következményeként szeptemberben és októberben jellemzően egyre csökkenő egyedszámban találkozunk lepkéinkkel. Közéjük tartozik a megjelenésükkel szemet gyönyörködtető tarkalepkék (Nymphalidae) családjába sorolt zöldes gyöngyházlepke (*Argynnis pandora*): a május végétől repülő faj példányai kedvező időjárás esetén akár még októberben is felbukkanhatnak kertjeinkben, parkjainkban, és megpillanthatjuk a városunk környéki erdőkben tett sétáink-túráink alkalmával is.

Pödörnyelvvel a bogáncs virágjából nektárt szívogató zöldes gyöngyházlepke

A lepkék világában 62-80 milliméteres szárnyfesztávolságával közepes nagyságúnak mondható fajon jól észrevehető az ivari kétalakúság. A hím szárnyai barnás-sárga alapszínűek; mindemellett az elülső szárny tő körüli és a hátulsó szárny belső része zöldes. A hímre jellemző alapszín a nősténynél csupán az elülső szárny csúcánál és annak külső szegélyén, valamint a hátulsó szárny utóbb említett hasonló részén figyelhető meg (másfelé zöldes a megjelenés). A fajra jellemzően mindkét nemnél az elülső szárny fonák oldalának csúcshoz közeli tere élénken zöldes, a többi része fekete foltokkal tarkítva húspiros színű. A hátulsó szárny fonák oldala élénkzöld, díszítését ezüstös-fehéres haránt irányú sávok, vonalak és pontok adják. A tor és potroh szőrei a szárnyakhoz hasonló alapszínűek. A lepke hosszú pödörnyelvét pihenés vagy repülés közben feje alsó részénél felteker-cselve tartja.

A lepke szárnyfelszíne a többi gyöngyházlepke fajhoz hasonló

Az erőteljes röptű faj szűken vett élőhelyéről gyakran elkóborol. Nyár elején sűrűn látni nektárt szívogatni a bodzabokrok illatozó ernyős virágzatán, máskor a bogáncsfélék hasonló részén teszi ugyanezt. Szívesen pihen meg széttárt szárnyakkal a napsütötte bokrokon, köveken, de akár a talajon is, kedveli a déli fekvésű, meleg domboldalakat. A már említett repülési idő leginkább Magyarország déli területeire igaz, az ország középső és északi vidékein júniustól augusztusig kerül leginkább szemünk elé. Rajzásának csúcsa az első igazi nyári hónapra, júniusra esik, tehát állományai számukat tekintve ilyenkor a legnagyobbak. Mivel a lepke hernyójának az ibolya- és árvacsalánfélék a tápnövényei, a nőstény ezek közelében, a talajra és fatörzsekre rakja petéit. Az áttelelés után a hőmérséklet emelkedésével kikelő tüskés, fekete alapszínű és narancssárgán csíkozott, kissé zömök hernyók a tavaszi friss levelek elfogyasztásával, többnyire éjjel táplálkoznak. A megfelelő növekedést elérve bebábozódnak, majd az átalakulás után a kifejlett rovarok május végén kezdenek előjönni: a felrepesztett bábburokból kiszabaduló lepke testfolyadékot pumpál szárnyainak erezetébe. Utóbbi megtelésekor kifeszülnek a szárnyak, azok megszáradása után válik teljessé a lepke metamorfózisa, és vág neki a körülötte lévő világ felfedezésének: ilyenkor első útja általában valamilyen élelemforráshoz vezet. A zöldes gyöngyházlepkének évente egyetlen nemzedéke repül.

A meleget és szárazságot kedvelő lepke Európában, elsősorban Dél-Európában a Földközi-tenger medencéjében honos, emellett megtalálható Közép-Ázsia egyes részein is. A zöldes gyöngyházlepke állományai

ingadozóak, egyes időszakokban a faj akár éveken keresztül sem látható. A feljegyzések szerint hazánk tölgyerdőkkel és kapcsolódó társulásokkal borított vidékein gyakori volt, majd az 1960-as években szinte teljesen eltűnt. Országunkban csak a dombvidékek és középhegységek melegebb részein maradtak fenn stabilnak tűnő állományai (ez is jelzi meleg iránti igényét). Magyarország déli részein az 1980-as években bukkant fel újra, majd kezdett terjeszkedni észak felé, és az ezredfordulóra, továbbá az utána következő évekre országosan el is szaporodott (ebben valószínűleg szerepet játszhattak az akkori szárazabb periódus aszályos-meleg esztendői). Mivel állományai a későbbiekben is változhatnak, már 1982-ben védetté nyilvánították, jelenlegi természetvédelmi eszmei értéke a vidékfejlesztési miniszter 100/2012. (IX. 28.) számú rendelete szerint 5000 Ft. A jogszabályi védelesten túl a megtartás szempontjából érdemes külön figyelmet fordítani a délre néző domboldalakat háborítatlanságára, hiszen hűvösebb periódusban ezek a lepke számára igencsak fontos élőhelyeket jelenthetnek.

Nebojszki László

BAJAI HONPOLGÁR

Baja és környéke honismereti
és kulturális folyóirata
Megjelenik minden hónap első napján
ISSN 1416-4469

Főszerkesztő: Dr. Mayer János

Főmunkatárs: Dr. Nebojszki László

Olvasószerkesztő: Sándor Boglárka

A szerkesztőbizottság tagjai:

Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, Sarlós István, Sipos Loránd,
Zalavári László

Lapalapító:

Újvárosi Általános Művelődési Központ

Kiadó:

Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:

OTP Bank Nyrt. Bajai Fiókja

Számlaszám: 11732033 20030119

Postacím: 6500 Baja, Telcs Ede u. 12.

E-mail: bajaihonpolgar@gmail.com

ELŐFIZETÉS: 06-79/322-600

Nyomdai munkák:

Arculat Nyomda Kft.

Felelős vezető: Csuvár Zoltán

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**A szerkesztőség a beküldött kéziratok
rövidítésének és stilisztikai javításának jogát
fenntartja!**